

Nr. 2, februari 2003

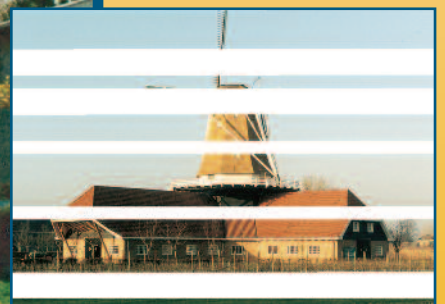
MOLEN *Wereld*

Goed Zeeuws,
goed wit

De Eendracht maakt
macht in Meterik
opnieuw gevoegd

De Oud Strijder
nogmaals voor het
voetlicht

Redactie & administratie:

Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@cistron.nl

Verschijsing:

elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer

Uitgave:

De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:

chr. S. J. Veerman
Neptunushof 28 2931 XS Krimpen a/d Lek
Tel.: 0180-524509
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Eindredacteur:

chr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel/fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@cistron.nl

Advertenties:

J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: jomolen@cistron.nl

Abonnementen:

Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW)

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd

De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig

**Prijs losse nummers: in Nederland € 6,-;
overig Europa € 7,- (exclusief porto)**

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50
Op schenkingen en legaten aan de Stichting Molenwereld is artikel 24 lid 4 van de Successiewet van toepassing

Bankrelatie:

Voor Nederland: Postbank 4506935 / Rabobank 3750.30.867
Voor België: Postcheque 000-1746998-28

Kopij:

Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle

Lay-out en Druk:

Vis Offset, Alphen aan den Rijn

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2001 Stichting Molenwereld Moerkapelle
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Inhoud

pagina

Molens Actueel	35
Zoeker	45
Grensmolens	46
Papiermolen: Nieuwe toeristische molengidsen	47
NVVM-molensmakers actief	49
De Eendracht maakt macht in Meterik opnieuw gevoegd <i>Toon van As</i>	50
Hydrofoberen oplossing of oorzaak? <i>dr ir C. Groot; J. Gunneweg</i>	53
Onder bijkans alle omstandigheden: ... malen! <i>Pandsel</i>	55
De Oudstrijder nogmaals voor het voetlicht	56
† Betere werk: Witte molens: meer dan een traditie <i>Sjaak Herman</i>	60
† Betere werk: Goed Zeeuws, goed wit	61
† Betere werk: Voorzetramen	61
† Betere werk: Stormschade watermolen Hoogwoud	62
† Betere werk: Het molentje van Groenendaal een folly?	62

Redactioneel

De bespreking van het rapport over de vochtproblematiek bij stenen molens heeft veel reacties opgeleverd. Dat is ook niet zo verwonderlijk, want het is voor betrokkenen ronduit een kwelling. In een artikel met veel fotomateriaal maakt vrijwillig molenaar Toon van As uit Horst duidelijk hoe het probleem recent in de molen van Meterik is aangepakt. Sjaak Herman verklaart het wit zijn van veel Zeeuwse stenen molens op een tot nadenken stemmende manier. De samenstellers van het rapport over vochtproblematiek gaan in dit nummer dieper in op het hydrofoberen van molenrompen en komen tot de conclusie dat dit voor molens geen echte oplossing is. Ook in de toekomst hopen zij nog nader in te gaan op aspecten van deze moeizame materie. In dit nummer is als het ware ten aanzien met dit onderwerp een wisselwerking met 'het veld' ontstaan. Dat kan alleen maar positief zijn en hopelijk draagt het bij tot oplossingen voor het probleem.

Verder is er dan nog onze 'Dauerbrenner', de wipkorenmolen. Die discussie begint nu op zijn eind te lopen, al hebben we nog een bijzondere verrassing in petto.

Al met al is dit nummer een toch wel sterk technisch getint nummer, maar dat mag ook wel eens een keer.

Dan zijn er natuurlijk nog de gebruikelijke rubrieken en natuurlijk veel molennieuws, ook van net over de grens.

N.B. Willen zij die het abonnementsgeld voor de Molenwereld over 2003 nog niet hebben voldaan dit s.v.p. zo spoedig mogelijk doen. Hartelijk dank voor uw medewerking!

JSB

Afsluitdatum van de kopij voor het maartnummer van de
Molenwereld: 7 februari 2003.

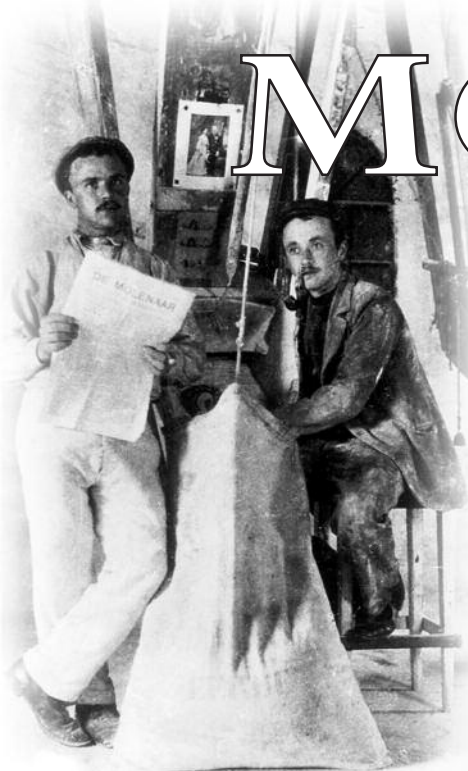
Bij de omslag voorzijde: Het vochtprobleem raakt vele stenen molens alom in den lande. De Witte Molen in Nijmegen is een van de molens met een plastic 'regenjas' (foto H. Noot).

Bij de omslag achterzijde: De korenmolen De Zaandplatte bij Ruinen in de sneeuw (foto J. Schenkel).

MOLENS

ACTUEEL

Informatie bestemd voor deze rubriek:
schriftelijk: Molenwereld, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@cistron.nl

Nieuw bestuurslid Stichting De Groninger Molen

Het CDA-raadslid mevrouw A. Spijk- van de Pol uit Roodeschool is door de gemeenteraad van de gemeente Eemsmond benoemd tot lid van het bestuur van de stichting De Groninger Molen. Zij komt in de plaats van de heer J.P.J. Knol uit Warffum die twaalf jaar deel heeft uitgemaakt van de Stichting waarvan de laatste jaren als voorzitter in combinatie met het secretarissen penningmeesterschap. Het voorzitterschap is overgenomen door de vice-voorzitter, de heer K.J. Doornbos. **H. Noot.**

Waterschap Noorderzijvest verhoogt jaarlijkse bijdrage aan molenstichtingen

Het Dagelijks Bestuur van het waterschap Noorderzijvest heeft in haar vergadering van 20 augustus 2002 besloten haar jaarlijkse bijdrage aan de aan haar gelieerde molenstichtingen, te weten de molenstichting Fivelingo, molenstichting Hunsingo en de molenstichting Westerkwartier te harmoniseren. De jaarlijkse vaste bijdragen van de drie molenstichtingen zullen met ingang van 1 januari 2003 worden gelijk getrokken op het hoogste huidige niveau, namelijk dat van de bijdragen aan de molenstichting Fivelingo (vóór de samenvoeging van de waterschappen waaruit het waterschap Noorderzijvest ontstond, was de molenstichting Fivelingo gelieerd aan het waterschap Eemzijvest en ontving toen een hogere jaarlijkse bijdrage dan de andere molenstichtingen) en zal jaarlijks door het waterschap worden geïndexeerd volgens het CBS prijsindexcijfer. Dit besluit zal gelden voor een periode van vijf jaar. De verhoging houdt in dat de jaarlijkse bijdrage wordt verhoogd naar € 2.723,— per watermolen (korenmolen Wilhelmina van molen-

stichting Hunsingo is niet gelieerd aan het waterschap en valt er dus buiten). Voor de molenstichtingen Hunsingo en Westerkwartier betekent deze verhoging een verdrievoudiging met het oude bedrag (was voorheen 907 euro). **H. Noot.**

Veldkamps Meuln Bellingwolde weer compleet

Konden we in *Molenwereld* 2000-1, 2002-2 en 2002-12 nog melding maken van de moeizame restauratieperikelen aan de Veldkampsmeuln te Bellingwolde, thans kan worden gemeld dat één en 't ander positief in een stroomversnelling is geraakt. Onder aanvoering een der van omwonenden, mevrouw Tuize, is de dorpsgemeenschap wederom gemobiliseerd teneinde de in een impasse geraakte restauratie weer op gang te brengen. De stuka-doorswerkzaamheden die aanvankelijk vertraging oplepen omdat het stucwerk losliet, zijn voltooid. Op donderdag 19 december jl. is de korenmolen weer voorzien van kap en gevluht. Deze operatie maakte deel uit van een omvangrijk restauratieplan dat uiteindelijk zo'n 150.000 euro heeft gekost en vóór de nationale molendag van 2003 definitief zal zijn afgerond zodat de molen dan weer in volle glorie is te bewonderen. Momenteel verricht het molenmakersbedrijf Doornbosch uit Adorp de laatste werkzaamheden aan het binnenwerk zodat de molen straks volledig gebruiksklaar zal worden opgeleverd. De gemeente Bellingwedde, eigenaar van de molen, is op zoek naar een vaste beheerder/vrijwillig molenaar. Men heeft al een kandidaat op het oog, maar mocht dit niet tot een overeenstemming geraken, dan is een instructeur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Groningen bereid om met zijn leerlingen de molen op gezette tijden in bedrijf te stellen zodat de molen dan ook weer voor het publiek toegankelijk is. **H. Noot.**

Restauratie De Zwaluw Nieuwe Pekela nadert voltooiing

Omstreeks april 2000 is een begin gemaakt met de restauratie van korenmolen De Zwaluw te Nieuwe Pekela. Door allerlei omstandigheden in de tussentijd is het thans zover dat dit project bijna kan worden afgerond, (zie *Mw.* 2000-5, 2000-7/8, 2001-1, 2001-4 en 2001-12). Op 18 de-

cember jongstleden namelijk zijn door de firma Vaags uit Aalten de nieuwe roeden gestoken. Dit was bijna een jaar later dan molenaar Henk Pot had gerekend. Er is bijna tien jaar door de molenaarsfamilie Pot gestreden voor subsidies voor de restauratie van de uit 1891 daterende ronde stenen stellingmolen. De herstelwerkzaamheden kostten ruim 180.000 euro. Daarvan is ruim 18.000 euro door molenaar Pot zelf betaald. De rest van de kosten is bekostigd uit o.a. rijkssubsidies, het Prins Bernhard Cultuurfonds (7714 euro), en een bijdrage van ruim 18000 euro en een garantstelling voor een zelfde bedrag van de gemeente Pekela. **H. Noot.**

Woning en uitwateringssluis bij de Goliath op Rijkslijst?

Poldermolen Goliath staat reeds jaren op de Rijksmonumentenlijst. Dit niet het geval is met de woning en de uitwateringssluis. Daarom heeft de Rijksdienst van de Monumentenzorg de gemeente Eemsmond verzocht mee te werken om ook deze objecten aan te wijzen als beschermde monumenten. Volgens de Rijksdienst is dit van groot belang omdat de verschillende onderdelen een functionele eenheid vormen. Volgens het voorstel van het college aan

Het ophekkende van de nieuwe roeden van de molen van Pot in Nieuwe Pekela (foto Vaags Molenbouw).

De Goliath in Uithuizermeeden omstreeks 1960 met de woning en op de achtergrond de zeedijk.

de gemeenteraad wordt de waarde versterkt door de ongerepte ligging van het complex in het open Groninger landschap. Men heeft in het verleden verzuimd om het hele complex hiervoor aan te wijzen omdat de aandacht toen hoofdzakelijk uitging naar alleen de molens als oer-Hollands cultuuroord. De uitwateringsluis en de woning zijn beide gebouwd in 1876. De sluis is gelegen in de vroegere zeevarende dijk van de Eemspolder en was vóór de bedijking van de Emmapolder uitgerust met een eb- en vloeddeur waar doorheen het polderwater werd geloosd op de achter de dijk gelegen Waddenzee. De dienstwoning wordt op dit moment gebruikt als informatiecentrum en onderkomen voor de vrijwillige molenaars van poldermolen Goliath. De raadscommissie Ruimte van de gemeente Eemsumond zal het voorstel in behandeling nemen. **H. Noot.**

Vrijwilligersprijs voor Vrijwillig Molenaar uit Winsum

Vrijwillig molenaar Sacharias Bakema uit het Groningse Winsum heeft de vrijwilligersprijs 2002 van de gemeente Winsum gekregen. De prijs is een jaarlijkse traditie en wordt uitgereikt aan iemand die zich op de één of andere manier verdienstelijk heeft gemaakt voor de samenleving van de gemeente Winsum. Bakema, die vorig jaar ook al genomineerd was voor de prijs, is al sinds 1976 vrijwillig molenaar op de Winsumer molens De Vriendschap en De Ster. Daarnaast is hij al minstens net zo lang hulpkoster bij de gereformeerde kerk. De zeventigjarige Bakema kreeg voor zijn inzet een geldprijs van 500 euro, een beeldhouwwerk en een oorkonde. **H. Noot.**

Restauratie molen Koningslaagte Zuidwolde aanstaande

De restauratie van poldermolen Koningslaagte te Zuidwolde kan binnenkort begin-

nen. Zoals bekend, heeft de molen op dinsdag 16 februari aanzienlijke schade opgelopen door het breken van een schalm van de kruiketting tijdens het malen. (zie *Molenwereld* 2002-4-96 en 2002-9-225). Volgens secretaris Koos Trouw van de Molenstichting Hunsingo en Omstreken, zal de restauratie, die ongeveer 50.000 euro gaat kosten, naar verwachting nog dit voorjaar beginnen. Hoewel de financiering nog niet geheel rond is, wil de molenstichting zichzelf desnoods tijdelijk in de schulden zetten. De Molenstichting kan de restauratie niet zelf betalen, we blijven afhankelijk van overheidssubsidies en bijdragen van sponsors aldus Koos Trouw. Op deze manier is ongeveer de helft van de kosten inmiddels gedekt, de rest zal moeten komen van donaties. De restauratie van de molen omvat herstel van de stormschade, o.a het weer op z'n plaats leggen van de bovenas,

De Ster in Winsum een der beide molens van Winsum, waar Bakema al sinds 1976 vrijwillig molenaar op is (foto H. Noot).

De in februari 2002 verongelukte molen van de polder Koningslaagte (foto H. Noot).

maar ook datgene wat voor het ongeluk reeds gepland was zoals een geheel nieuw wiekenkruis uitgerust met stroomlijnneuzen in combinatie met neusremkleppen, aluminium zelfzwichtingskleppen en een nieuw rietdek op kap en achtkant. De restauratie zal worden uitgevoerd door de molenmakersfirma Dunning uit Adorp. **H. Noot.**

Evert Smit Biotopprijs voor Stichting Molens Lege Midden

In het waterrijke gebied ten oosten van Grouw staan nog elf windmolens, merendeels spinnenkoppen. Het is een laaggelegen gebied, vandaar de Lege Midden. Het land wordt gebruikt als weiland en dat kan alleen maar dankzij de bemaling. Het betreft dan ook een typisch Fries cultuurlandschap, dat echter onder toenemende druk staat vanwege allerlei landinrichtingsplannen, onverschillig of dit nu natuurontwikkeling of de inrichting van een baggerdepot betreft. Het gevaar bestaat niet alleen dat de elf molens losraken van hun 'roots', hun wortels in de vorm van het klassieke Friese weidelandschap (molenbiotoop in ruimere zin), maar ook dat de molenomgeving wordt aangetast door toenemende windbelemmering (molenbiotoop in engere zin). Om dit te voorkomen haalt de Stichting Molens Lege Midden alles uit de kast, waarbij vooral secretaris Rien van Schaijk genoemd moet worden. Het Gilde van Vrijwillige Molenaars heeft vanwege de toezegging van de gemeente besloten om de in 1995 ingestelde Evert Smit Biotopprijs toe te kennen aan de Stichting Molens Lege Midden. Op zaterdag 14 december is deze prijs aan het bestuur van de stichting uitgereikt.

Herstel Amerikaan Deinum

De Stichting Molens in Menaldumadeel, een actieve stichting die een enorme staat

van dienst heeft opgebouwd in het in eigen beheer restaureren van molens in de gemeente hoopt er dit jaar in te slagen om de windmotor aan de Blessumervaart te restaureren. De stichting had gehoopt het karwei in 2002 al rond te hebben, maar dat lukte niet. De molen is al een twintig jaar buiten gebruik en raakte erg vervallen. De stichting heeft de molen toen overgenomen om hem te restaureren als waterstaatkundig verlengstuk van de traditionele windmolen. Helaas is de molen geen rijksmonument en om die reden valt niet te rekenen op een bijdrage via Monumentenzorg. De gemeente en de provincie waren gelukkig wel bereid om een duit in het zakje te doen en zo kreeg de restauratie toch financieel grond onder de voeten. De kosten worden geraamd op 23.000 euro. Inmiddels is de Amerikaan gedemonteerd, maar die blijkt helaas in slechtere toestand te zijn dan verwacht. Daardoor duurt het herstel ook langer dan verwacht.

Kromme wegen in Dalfsen rechtgebreed

In het januarinumnummer maakten we melding van het dubbelhartige beleid van de gemeente Dalfsen voor het behoud en eventuele restauratie van de molen van Fakkert in Hoonhorst: wel behouden maar zonder de monumentenstatus. Gelukkig ging het roer al snel om ten gunste van de molen. Op de laatste inspraakavond, begin december, heeft o.a. oud-burgemeester Smit een gloedvol pleidooi gehouden voor behoud/herstel van de molen en dat is blijkbaar wel aangekomen want er is nu duidelijk een meerderheid in de raad voor plaatsing op de Monumentenlijst. Smit vond het onbegrijpelijk dat het College van B&W negatief staat tegenover de aanwijzing tot monument; temeer omdat juist nu zoveel partijen voor zijn, zoals de Stichting Westermolen, Vrienden van Dalfsen, Plaatselijk Be-

lang Hoonhorst, Historische Kring Dalfsen, Gemeentelijke Monumentencommissie en de Bond Heemschut (waarvan Smit voorzitter is). Het betrof hier een vergadering van de commissie Ruimte, die het advies van B&W dan ook naast zich heeft neergelegd en zich unaniem voor aanwijzing van de molen tot monument uitsprak. Zoals dan ook verwacht ging de gemeenteraad op maandag 16 december voltallig en met enthousiasme akkoord met nu het voorstel van B&W om zowel molen als molenaarswoning Hoonhorst op de monumentenlijst te plaatsen. Duidelijk is wel geworden, dat de inzet van Plaatselijk Belang Hoonhorst, Werkgroep Hoonhorst enz. alsmede de inbreng van drs. Herman Smit, doorslaggevend zijn geweest bij de uiteindelijke opebepaling van B&W. Het collegevoorstel was unaniem en de wethouder Velthuis (oud-voorzitter van de Westermolen!), deed na het besluit zelfs verheugd over de mogelijkheden die er straks mogelijk zijn, zoals 70% subsidie in de kosten. Het bureau dat in de arm was genomen voor het ontwerpen van een (woning)bouwplan, zal nu worden opgedragen de molen daarin een plaats te geven. **B.G. Kloosterman.**

De molen van Hoonhorst heeft alle potentie om de smaakmaker van het dorpsbeeld van Hoonhorst te worden.

Restauratie molen Reutum begonnen

Met een 160-tons kraan werd op 15 januari de kap van de molen De Vier Winden in Reutum gehaald, waarmee het einde is ingeluid van een periode van jarenlang verval. De stichting die eigenaar is van de molen heeft hard gewerkt om alles financieel en organisatorisch in goede banen te leiden. Een bouwcommissie onder leiding van architect Meinders werkte aan het bestek en de begroting en ging in zee met molenmaker Groot Wesseldijk uit Lochem. Oorspronkelijk meende men met een be-

De Vier Winden in Reutum voor de start van de restauratie.

drag van 160.000 euro te kunnen volstaan, maar het draaide uit op 240.000 euro. Hier van komt zeventig procent voor rekening van het rijk als subsidie. In het overige deel draagt niet alleen de gemeente Tubbergen bij, maar ook de Europese Unie in het kader van het programma Interreg IIIA. De restauratie wordt uitgevoerd als RIBO-project (via de Stichting Restauratie en Innovatie Bouw in Overijssel). In verband daarmee werken twee leerling-timmerlieden mee aan de restauratie. Te zijner tijd zal vrijwillig molenaar Raymond Jansen de molen bemalen.

Rapport molen Eerbeek gepresenteerd

Op 19 december presenteerden de studenten van de Hogeschool Larenstein in café-restaurant De Korenmolen in Eerbeek hun onderzoeksrapport omtrent de verzakkingen van de Eerbeekse Molen (zie *Molenwereld* 2003-1-5). Inderdaad blijkt de molen onderspoeld te zijn. Dit wordt veroorzaakt door lekkage van de bovenloop van de beek. Dit moet dus verholpen worden en ook is een nieuwe vloer in de oliemolen gewenst. De vijf studenten schatten dat zij elk ongeveer honderd uur aan het onderzoek hebben besteed.

Geen gelijk voor Eibergse horecaondernemers

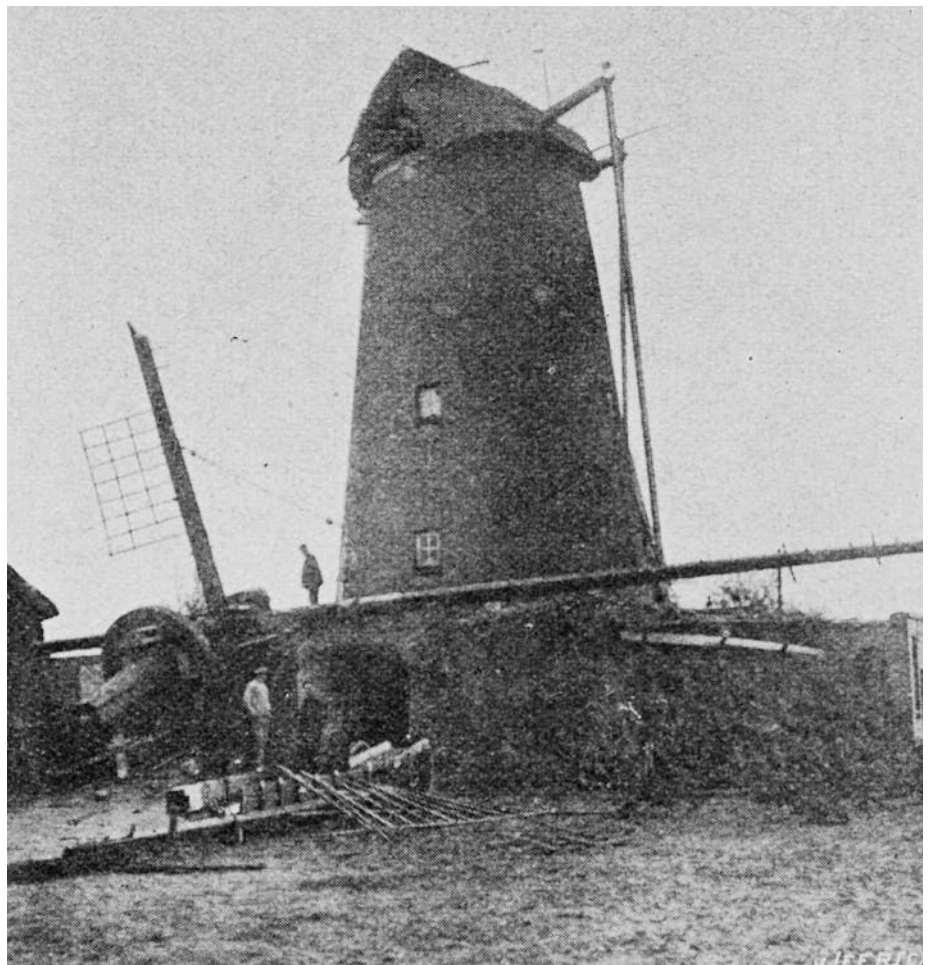
Horeca-ondernemers vinden dat de exploitatie van het Muldershuis bij de Malumse Molen concurrentievervalsing inhoudt (zie *Molenwereld* 2002-11-291). Het Muldershuis krijgt wel subsidie, een bedrag van 317.000 euro, maar een particuliere ondernemer niet. Eigenaar A. Hoeks van 't Reirincq protesteerde tegen de gang van zaken, maar werd door de gemeentelijke commissie ruimte in het ongelijk gesteld. Er is namelijk een principiële verschil: de gemeente is eigenaar van het Muldershuis en heeft daardoor verplichtingen. Wel werd Hoeks toegezegd dat men via een makelaar een marktconforme huurprijs voor de exploitant van 't Muldershuis wil vaststellen.

Toch nog redding voor de korenmolen van Renkum?

Het provinciaal bestuur van Gelderland heeft het gemeentebestuur van Renkum op de vingers getikt vanwege het voortvarend optreden bij het verstrekken van een sloopvergunning voor molen De Hoop (zie *Molenwereld* 2002-10-260, 11-292, 12-350). Het provinciebestuur vindt dat de gemeente de cultuurhistorische waarde van de molenromp onderbelicht heeft en

vraagt daarom het gemeentebestuur onderzoek hiernaar. Bovendien is volgens het provinciebestuur het al of niet tijdig indienen van een herstelplan een oneigenlijk criterium voor een sloopvergunning. Juist de cultuurhistorische waarde dient het doorslaggevende criterium te zijn en die heeft onvoldoende aandacht gekregen. Daar komt bij dat de provincie Gelderland de molenromp in 1988 heeft aangemerkt als een beschermwaardige molenromp. Omdat de gemeente de molen in 1991 tot gemeentelijk monument verklaarde is hij van deze lijst afgehaald, aangezien het provinciaal bestuur ervan uitging dat de gemeentelijk bescherming voldoende waarborgen bood; niet dus. (Iets dergelijks speelt in Nijkerk: ook daar is de stomp van de Oostermolen een gemeentelijk monument. Nu daar ook het puntje bij het paaltje komt blijkt de bescherming eveneens flinterdun te zijn.)

Daar komt bij dat de Renkumse molen een gereede kans heeft dat hij alsnog op de rijksmonumentenlijst wordt geplaatst. Ook De Hollandsche Molen heeft zich inmiddels het lot van De Hoop aangetrokken. Directeur Endedijk van deze vereniging heeft een gesprek gehad met eigenaar Roosenboom en daarbij is gebleken dat hij echt wel hart heeft voor de molen die immers al vier generaties het bezit is van zijn familie. Alleen past hij voor, zoals een molenaar

In oktober 1910 verspeelde de molen van Renkum zijn wickenkruis. Hetzelfde overkwam De Oude Molen in Wijchen die dag. Daar waren toen twee doden te betreuren.

eens uitdrukte, 'de gemeenschap de lasten en ik de lasten'. Bovendien wil hij, en dat is alleszins begrijpelijk, de handen vrij hebben voor zijn bedrijf. Als er een werkbare en reële oplossing op tafel ligt dan wil hij daar binnen het raam van zijn mogelijkheden best constructief aan meewerken. Inmiddels heeft ook het College van B&W een pas op de plaats gemaakt door het verzoek om de sloopvergunning aan te houden. De eerste stap op weg naar een betere toekomst voor deze merkwaardige molen is het opstellen van een haalbaarheidsonderzoek waarmee De Hollandsche Molen het voortouw neemt. Al met al ziet de toekomst van de Renkumse molen er toch minder somber uit dan zich aanvankelijk liet aanzien.

Wisseling van de wacht in West-Friesland

De molen van de polder Waarland verzet al meer dan een halve eeuw geen water meer. Een ruilverkaveling maakte de molen overbodig en sindsdien doet hij alleen dienst als woning voor Aagje Bakkum. Toch draait de molen regelmatig dankzij vrijwillig molenaar Marius Strijbis uit Dirkshorn die de molen al 27 jaar onder zijn hoede heeft. Strijbis was van 1947 tot 1987 machinist van het gemaal aan de Woudweg in Zuid-Scharwoude. Strijbis is inmiddels 84 jaar oud en vandaar dat hij per 1 januari het malen van de molen van Waarland heeft overgelaten aan Klaas-Jan de Hart uit Heerhugowaard tot april nog de molen van de polder Obdam blijft bemalen. De Hart bemalt deze molen al twaalf jaar. Hij is tevens penningmeester van de Stichting De Westfriese Molens, de eigenaar van de Obdammer molen. De Hart woont niet in de molen, want die is verhuurd en wordt bewoond door Ina Lagrou en haar zoon. Zij heeft de huur opgezegd en verhuist naar Schagen. Wellicht wordt De Hart op de Obdammer Molen opgevolgd door Jan van Wier uit Grootebroek die dan ook met zijn vrouw de molen gaat bewonen. Van Wier is vrijwillig molenaar op de Ceres in Bovenkarspel en wil dit er bij blijven doen.

Sluismolen te Koedijk (NH) op 12 december 2002 geopend

De eigenaar van de Sluismolen, het Waterschap Het Lange Rond, was er alles aan gelegen om nog vóór de fusie met de andere Noord-Hollandse waterschappen op 1 januari 2003, de molen die in november 2001 in brand werd gestoken, gereed te hebben. De bedoeling was dat de molen dan ook weer maalvaardig zou zijn, met, als vanouds, een scheprad. Omdat de brandverzekering niet het maalvaardig maken dekte, werd een actie gehouden ten behoeve van het terugbrengen van het scheprad. Inmiddels heeft deze actie, gevoerd door de Molenstichting Alkmaar, ruim 2200 euro opgebracht. Men kon dus aan de slag. Molenmakers Kueter (Fa. Anbo), Poland (Broek op Langedijk) en Vaags en

De weer malende Sluismolen in Koedijk: uit iets kwaads werd hier toch iets goeds geboren (foto Eric Zwijnenberg).

rietdekker Sprenkeling zetten in eendrachtige samenwerking hun schouders eronder. En... het is gelukt! Op donderdag 12 december 2002 konden de burgemeester van Alkmaar, mevrouw Van Rossen en de dijkgraaf van Het Lange Rond, mevrouw De Roos, gezamenlijk de vang lichten. Dankzij de enorme inspanning van vele, vele mensen, is binnen vierhonderd dagen na de brand de molen weer maalvaardig opgeleverd. Dit is een unieke prestatie. Ook de 'overheden' zoals gemeente en rijksdienst voor de monumentenzorg hebben geweldig meegewerkt; vergunningen etc. werden in een recordtijd verleend. Naast de molen was op 12 december een grote feesttent neergezet waar de genodigden werden ontvangen. Daaronder alle mensen die aan de restauratie hebben meegewerkt, molenaars uit de omgeving, omwonenden, medewerkers van het waterschap, bestuursleden van de molenstichting/werkgroep AMV etc.

De komende maanden wordt in de molen de woning ingebouwd. De molen gaat namelijk weer (net als heel vroeger) weer bewoond worden. Molenaar/huurder wordt Andreas de Vos. Een nieuwe, ruime schuur staat inmiddels ook naast de molen.

Ook de slechte biotoop van de Sluismolen wordt aangepakt. Landschapsbeheer Noord-Holland heeft een inventarisatie gemaakt van de omgeving, en een plan ontwikkeld voor de verbetering daarvan. Op twee voorlichtingsbijeenkomsten is dat plan gepresenteerd; eenmaal voor de overheden, bedrijven, stichtingen etc. die bij de omgeving betrokken zijn, en eenmaal voor de omwonenden. Iedereen was bereid om mee te werken aan het verbeteren van de biotoop. Inmiddels is er al 't een en ander aan bomen in de directe nabijheid van de molen gekapt. **Eric Zwijnenberg.**

Het lichten van de vang van de Sluismolen door de dames Van Rossen en De Roos (foto Eric Zwijnenberg).

Weer een functie voor de wipmolen van de Weel en Braken?

Het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft in de directe omgeving van de wipmolen van de voormalige pol-

De molen van de polder Weel en Braken onder Obdam is een van de twee laatste Noord-Hollandse wipmolens, de laatste vertegenwoordiger van, zeg maar, de Westfriese variant.

der Weel en Braken onder Obdam acht hectare weiland aangekocht. Het land is bedoeld als waterberging vanuit de polder Obdam in tijden van hevige regenval.

De Weel en de Braken bestond uit negen meertjes in de polder Obdam die volgens een octrooi van 19 januari 1632 werden drooggemaakt. Twee ervan, de Waal of Weel en de Poel lagen ten zuidwesten van Obdam en die kregen in 1856 een eigen molen, ook wipmolen met een vijzel en een vlucht van 12,65 m; in 1934 vervangen door een windmotor. De zeven andere meertjes, door duikers verbonden, te weten de Noorder- of Oosterbraak; de Kleine Veert, de Grote Veert, de Middelbraak en de Zuiderbraak plus nog twee andere ten oosten van Obdam werden bemalen door een gang van twee wippen in de Zuiderbraak. In de achttiende eeuw werd de ondermolen verhoogd en vervijzeld en verdween de bovenmolen. Tot 1966 werden deze polders uitsluitend op windkracht afgemalen op de polder Obdam. Daarna namen enige kleine elektrische pompen het werk over. Bij een omstreeks 1973 uitgevoerde ruiilverkaveling werd het peil van de polder Obdam aanzienlijk verlaagd, zodat de onderbemalingen van de braken konden verdwijnen. De wipmolen verloor hiermee zijn functie: zijn waterafvoer werd gedempt en zijn polder bestond niet meer. Later werd de mogelijkheid van circuitbemaling gecreëerd, maar een echte functie is dat niet. De Stichting Wipwatermolen Obdam hoopt nu dat de inrichting van de Zuiderbraak tot waterberging de molen weer een echte functie kan geven.

Erepenning voor behoud gemaal

De polder Beetskoog ten zuidwesten van Hoornwerd bemalen door twee vijzelmolens, één aan de noorkant van de polder bij het dorp Oudendijk, de andere aan de oostkant. In 1877 werd op de plaats van de molen bij Oudendijk een vijzelgemaal gebouwd met een stoommachine van 22 pk. In 1910 werd de stoommachine vervangen door een Bronsmotor. De andere molen van de polder is ook verdwenen. Omstreeks 1940 kwam het gemaal buiten bedrijf. Omstreeks 1980 zou het gesloopt worden. Machinist Berend Eikenaar vond dat zonde. Hij vroeg toen aan het bestuur van het waterschap of hij het gemaal mocht opknappen. Dat mocht, maar het mocht geen geld kosten. Zo begon hij in 1981 met het opknappen van het gemaal. De bende was enorm, maar daardoor liet Eikenaar zich niet ontmoedigen. Hij ging aan de slag en gaandeweg rijpte het plan om ook de Bronsmotor weer aan de praat te krijgen. Dat was geen sine cure, maar het lukte wel. Zo herkreëte na verloop van tijd het gemaal zijn oude glorie. Het gemaal, Beetskoogkade 2, is iedere eerste zaterdag van de maand van de maanden mei tot oktober tussen 11.00 en 16.00 uur in bedrijf. De grote fusie van de waterschappen in Noord-Holland maakte op 31 december 2002 een einde aan het zelfstandig bestaan van het waterschap De Waterlan-

den. Die dag werd Eikenaar, inmiddels 76 jaar oud, uitgenodigd op het kantoor in Midden-Beemster. Tot zijn verbazing kreeg hij van dijkgraaf Bos de bronzen erepenning van het waterschap uitgereikt voor zijn inzet voor het behoud van het gemaal van de polder Beetskoog. Zonder hem was dit staatje oude waterstaatstechniek waarschijnlijk verloren gegaan, dankzij hem is nu het een levend monument.

Nieuw gemaal bij De Woudaap?

De gemeente Zaanstad heeft de vergunning geweigerd voor de bouw van een nieuw gemaal aan de Taandijk, dat de functie van het gemaal De Zwerver bij de Noordersluis en de molen De Woudaap overneemt. Tegen de bouw van het nieuwe gemaal zijn protesten gerezen, zowel van de kant van de boeren in verband

omwentelingen is het gevolg van bewust langzaam draaien in verband met de matige conditie van de molen en het noodgedwongen niet of zeer langzaam draaien bij een zwakke wind in verband met het ontbreken twee zellen in de eerste periode. Diverse reparaties en verbeteringen ten behoeve van de veiligheid werden door de molenaars uitgevoerd. De molenaars zorgden ook voor aankleding van de molen met onder andere een bascule, een werkbank en het inrichten van een werkplaats met 'kantine'.

Ruim 300 bezoekers bezochten de Arkduif. De meeste bezoekers kwamen op open Monumentendag, 14 september. De bezoekers kwamen niet alleen uit Bodegraven en omstreken maar uit heel Nederland en enkele buitenlandse toeristen.

In een driehoeksoverleg tussen huurders, gemeente Bodegraven en molenaars zijn er heldere afspraken gemaakt over het tij-

De 'Borftse' korenmolen omstreeks 1925.

met de waterbeheersing als van burgers die vonden dat het nieuwe gemaal het open landschap aantastte (zie *Molenwereld* 2002-4-99). Nu de gemeente de vergunning heeft geweigerd moet het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier op zoek naar een nieuwe locatie. Nu overweegt men om de schuren bij de molen De Woudaap te slopen en daar een nieuw gemaal te bouwen in een stijl die past bij de molen.

Molen De Arkduif Bodegraven stilgezet

Voor de aanstelling van Bob Feenstra, Jan Vroege, Dick Verweij en Leo van der Vlist als vrijwillige molenaars in de zomer van 2002 is vier maal gedraaid. In totaal heeft de molen 37 maal gedraaid, waarbij enkele malen gerst is gemalen. De molen maakte 39.631 omwentelingen. Dit geringe aantal

De Woudaap in 1972 (foto J.A. van Krimpen).

delijk verhuren van de woonruimte in en om de molen.

In verband met het overlijden van Z.K.H. Prins Claus heeft de molen twee weken in de rouw gestaan.

Op 31 oktober is Wim van Krieken (molen-

maker en molenaar te Woerden) op uitnodiging van de molenaars geweest, om te adviseren over het malen en afstellen van het koppel stenen.

Zijn advies was om niet meer te malen wegens de staat van de zolderbalken. De balkeinden in het metselwerk van de romp zijn zeer slecht.

Bovendien adviseerde hij ook het draaien te staken wegens de slechte staat van staartbalk, de spruiten en de schoren.

Dit advies werd bevestigd, na inspectie van de molen door Bart Doorn, van molenaarmakerij Verbij te Hoogmade. Hierna hebben de molenaars besloten niet meer te malen en te draaien. De zeilen en eindborden zijn afgenomen en de molen is 'stormvast' gezet op zuidwestelijke windrichting in afwachting van restauratie.

Molenaarscollectief Bodegraven.

Gemeente Brielle koopt Begijnhofkapel, ex maalderij

De gemeente Brielle heeft de Begijnhofkapel aan de Coppelstockstraat 13-15 gekocht. De omstreeks 1465 gebouwde kapel hoorde uiteraard bij het Brielse begijnhof. Na de omwenteling van 1572 verloor de kapel zijn religieuze functie en werd het historische gebouw in gebruik genomen als turfpakhuis. Op 30 januari 1882 brandde de stenen baliemolen Het Vliegend Hert af (ter plaatse staat sinds 1985 weer een standerdmolen), waarna de eigenaar een stoommaalderij stichtte in de Begijnhofkapel. In 1926 vervangt de eigenaar de stoommachine door een ruwoliemotor. Vanwege de brandstofschaarste in de Tweede Wereldoorlog schakelt men dan over op elektriciteit. Later wordt het maalbedrijf gestopt en beperkt men zich, zoals zo veel kleine molenaars, tot de handel, die er tot voor een aantal jaren werd uitgeoefend. De gemeente Brielle wil de kapel nu restaureren, maar een definitieve bestemming is nog niet bekend: turfpakhuis en maalderij zal het niet meer zijn.

SponsorBingo Loterij schenkt een ton voor De Jonge Sophia

De Nederlandsche Molen heeft uit het budget van de SponsorBingo Loterij een bijdrage van 100.000 euro beschikbaar gesteld voor het completeren van korenmolens De Jonge Sophia in Groot-Ammer. Op zaterdag 1 februari overhandigde secretaris Ron Tegelaar, samen met Cécile Loomans van de SponsBingo Loterij, in het Ooievaarsdorp Het Liesvelt in Groot-Ammer symbolisch de bijbehorende cheque aan het bestuur van de Stichting Streekcentrum Ooievaarsdorp Het Liesvelt, de huidige eigenaar van de molenromp. De Jonge Sophia werd in 1999 dankzij een blijkemactie van een aantal vrijwilligers van de slopershamer gered en overgebracht naar het ooievaarsdorp. Met het geld van de SponsorBingo Loterij kan de romp tot maalvaardige korenmolens gecompleteerd worden.

Vereniging De Nederlandsche Molen.

De Rijnenburger Molen in de rouw voor molenaar Rademaker (foto J.Vendrig).

Molenaar Rijnenburger Molen overleden

Op 16 december overleed onverwacht op 77-jarige leeftijd molenaar Wim Rademaker van de Rijnenburger Molen in Hazerswoude-Rijndijk. Hij stamde uit een molenaarsfamilie en is zelf geboren op de Benthuizer Bovenmolen, waar eerder zijn vader Willem en zijn grootvader Gerrit molenaar waren. Dat was nog op de achtkante molen, die na een brand in 1928 werd vervangen door een stenen molen, waarvan de romp nog bestaat. In 1947 werd Wim Rademaker zelf aangesteld als molenaar op de Benthuizer Bovenmolen. Daar maakte hij ook de proeven met elektriciteitsopwekking mee die helaas deze molen niet redde. In zijn jeugd telde Rademaker vanuit de kap van de Benthuizer Bovenmolen maar liefst 52 malende watermolens...

Diverse Rademakers hebben ook op molens van de Hazerswoudse Droogmakerij gemalen.

Met malen was de kost niet te verdienen, vandaar dat Wims vader ook als schilder werkte. De jonge Wim trad aanvankelijk in die voetsporen van zijn vader, maar ging later werken bij een bouwbedrijf in Leiden. Op 1 april 1970 kwam hij in dienst van de gemeente Hazerswoude, eerst in de plantsoenen, maar in 1971 werd hij gemeentebode. Enige jaren eerder, in 1964, had de gemeente de Rijnenburger Molen gekocht van de polder. Bram Elswijk, ook al zo'n oude molenaarsnaam in de streek, was er

de molenaar. Toen de molen leeg kwam vestigde Wim Rademaker zich op 26 mei 1975 vanaf de in december 1960 onttakelde Benthuizer Bovenmolen met zijn gezin in de woning bij de Rijnenburger Molen. In 1979 werd de sinds 1965 stilstaande molen gerestaureerd en kreeg hij als taak het water in de nieuwbouwwijk Rijnenburg rond te malen. In maart 1997 herdacht Rademaker dat hij vijftig jaar eerder was aangesteld als molenaar op de Benthuizer Bovenmolen. In hetzelfde jaar kreeg hij ook het Certificaat van verdienste van de Vereniging De Nederlandsche Molen uitgereikt. Dankzij Rademaker was de Rijnenburger molen veel draaiend te zien. Onverwacht is daar nu een einde aan gekomen. Op zaterdag 22 december vond de begrafenis plaats. Alle molens in de omgeving stonden in deze tijd in de rouw en gaven zo te kennen dat de nestor van de Hazerswoudse molenaars was heengegaan.

Bronsmotor terug naar molen Sommelsdijk?

Begin december gaven wethouder G. Slootweg en de heer L. Vroegindewij, de nieuwe voorzitter van de Molenstichting Goeree-Overflakkee het startsein voor de derde fase van de restauratie van molen De Korenbloem van Sommelsdijk. Hij behoort met zijn bouwjaar 1705 tot de oudere stenen korenmolens van Nederland en nog heel lang hebben de Gebr. J.C.

en C. Meijer er op de wind gemalen. Zij verkochten de molen in 1973 aan de gemeente Middelharnis die op zijn beurt De Korenbloem in 1988 onderbracht in de molenstichting. In de jaren 1975-1977 is de molen al gerestaureerd (romp, gevluht), terwijl in 1997 het eerste deel van een grote restauratie is uitgevoerd die vooral de kap met de staart en de zolders raakte. Dit kostte, inclusief de buitenroede 117.614 euro. Nu is met de tweede fase begonnen: het compleet maalvaardig maken van de molen, uit te voeren door molenmaker Herrewijnen en herstel van de stenen molenromp. De totale kosten worden geraamd op 173.000 euro, waarvan op dit moment 130.000 euro door subsidies en giften is gedekt.

Men wil nu ook de oude 25 pk Bronsmotor uit 1908 terughalen die de toenmalige eigenaar, molenaar Landheer, in 1912 in de molen liet plaatsen. De gemeente dacht bij de aankoop van de molen in 1973 ook eigenaar geworden te zijn van deze oude motor, maar die was door de Gebr. Meijer al verkocht aan de Zwolse verzamelaar G. de Vries, wiens collectie werd opgenomen in het in 1990 geopende gemeentelijke Machinemuseum Zwolle. Dit museum werd officieel geopend met het starten van de Bronsmotor tijdens Open Monumentendag 1990. Men heeft vanuit Sommelsdijk al eerder pogingen ondernomen om de motor terug te halen, maar tot nu toe tevergeefs. Jaren geleden probeerde de in 1971 overleden Rotterdamse molenaar Arie Kluit alleen al de drijfriem voor deze motor te kopen, en was zelfs bereid om er een andere riem voor te kopen. Het was in zijn ogen een curiosum, een soort lappendeken van allerlei aan elkaar gezette verschillende stukken riem: molenaarszuinigheid van toen.

Spijkenisse: theater om de molen

De gemeente Spijkenisse heeft grootse plannen voor de omgeving van de molen van Spijkenisse (zie *Molenwereld* 2001-2-36, 7-186 en 2002-3-67). Ze betekenen wel een verslechtering van de molenbiotoop, met name vanwege de toneeltoren voor een nieuw theater. Onlangs bereikten het gemeentebestuur en de eigenaar J. van Kranenburg van de Nooit Gedacht overeenstemming: de molen wordt zes meter verhoogd. De baliehoogte neemt navenant toe van vijf meter tot elf meter. Dat betekent dat de Nooit Gedacht in zijn nieuwe outfit qua hoogte een postuur krijgt te vergelijken met De Hoop in Tholen.

Natuurlijk moet de gemeenteraad het besluit goedkeuren en natuurlijk ook langs de gebruikelijke route: van B&W via de raadscommissies naar de raad. Inmiddels was bekend geworden dat het theater minder stoelen zou krijgen dan verwacht en dat geeft natuurlijk zijn weerslag op de exploitatie. Vandaar, dat GroenLinks op 20 december schriftelijke vragen aan het College stelde over de gang van zaken. Op 15 januari zou de raadscommissie centrumplan over de voorstellen voor molen en theater vergaderen, beide inmiddels poli-

De molen van Spijkenisse bij de officiële heringebruikstelling op 8 september 2001 (foto J.L.J. Tersteeg).

tiek gevoelig liggende onderwerpen. De commissie vond in meerderheid dat dit niet kon zonder duidelijkheid over de vragen van GroenLinks. Er werd dan ook besloten tot een extra-commissievergadering als de antwoorden van B&W bekend zijn. GroenLinks en de plaatselijke partij Spijkenisse Leeft zetten zoveel vraagtekens achter zowel de bouw van het theater als het verhogen van de molen dat zij beide thema's aan een referendum willen onderwerpen.

Groot onderhoud aan De Pere in Souburg

Direct na de bouwvakvakantie zijn de onderhoudswerkzaamheden aan de molen van Oost-Souburg begonnen. Het eerst werk was het plaatsen van een stalen stelling rond de molen (zie *Molenwereld* 2002-11-295). Bij dit plaatsen kwamen al een aantal liggers los uit de romp! Vervolgens is de gehele romp schoongemaakt en opnieuw gevoegd. Daarbij zijn slechte delen verwijderd en vernieuwd. De kap kreeg een nieuwe laag dakleer. Tevens werd de kap geschilderd. Het achterkeuvelens werd ook vernieuwd, en begin 2003 komt er een nieuwe lange schoor aan de molen. Tijdens de onderhoudswerkzaamheden werd er onder in de molen gemalen met twee elektrisch aangedreven koppel stenen. Van het Franse koppel stenen op de wind werd de looper gescherpt, en van het blauwe koppel stenen zowel de looper als de ligger. Dit werk werd door de molenaars gedaan. Momenteel wordt het metselwerk onder aan de romp onder handen genomen. Grote delen van de stelling moeten worden vernieuwd, en de fokken krijgen nieuwe bekleding. Mogelijk gaat de zwichtring voor de remkleppen er ook af om dat deze niet goed meer functioneert. Molenaars Krijn Zandburg en Michel Dellebeke willen het liefst het systeem met schokdempers voor de remkleppen hebben. De betrokken ambtenaar van de ge-

De molen van Tholen in 1974 die qua hoogte vergelijkbaar zou zijn met de verhoogde Spijkenisser molen.

meente Vlissingen (de eigenaar van de molen) was optimistisch, Binnen, in de molen moeten veel balkkoppelen worden aangeboten, zelf koppelen die bij de restauratie in '88 zijn vernieuwd! De molenaars kregen van de gemeente nieuwe werkkleding. **Michel Dellebeke.**

Restauratie voor molen of kerk in Oostkapelle

In 1987-1988 werd de molen van Oostkapelle gerestaureerd door molenmaker Versluis. Later werden de korte schoren nog een keer vervangen en werden de roeden doorgehaald. Ook werden de stenen werden we voorzien van kuipen. De laatste jaren is er niets aan de molen gedaan. De

De molen van Oostkapelle (foto L. van der Torren).

toestand van de molen is dan ook slecht. De windborden zijn verrot evenals de stellingplanken en de lange spruit. De toestand van de staart en lange schoren is zorgelijk. Het bovenwiel uit 16711 (een armwiel uit de oude standerdmolen) heeft ook zijn beste dagen gehad. De as heeft bovendien ruimte in de vulstukken door het ontbreken van stroppen! Desondanks draait de molen nog dagelijks bij voldoende wind (gemiddeld 250.000 omwentelingen). De gemeente Veere heeft als eigenaar ermee ingestemd dat wij met de molen mogen draaien, voorzover mogelijk.

Hoe lang de molen nog blijft draaien is onbekend, waarschijnlijk word in 2004 een restauratie uitgevoerd aan de molen of de kerk. Enige reparaties zijn toch zeker noodzakelijk om te kunnen blijven draaien. Door ons is al enig schilderwerk verricht.

Lennart van der Torren en Michel Dellebeke.

Geld voor molen Wemeldinge

Elders in dit nummer van de *Molenwereld* krijgt de 'stenenmolenziekte' met recht veel aandacht. De kwaal is ook de deur van De Aeolus in Wemeldinge niet voorbij gegaan en heeft ook daar zijn verwoestend werk gedaan: veel balkkoppen zijn door het vacht aangetast. De molen is eigendom van de gemeente Kapelle en die wil, als een goed huisheer betaamt, van de problemen af. Zo moet het metselwerk onder de balie worden hersteld (boven de balie is de romp bepleisterd) en moeten de balklagen van de zolders worden hersteld. Hiermee is een bedrag van 285.000 euro

De molen De Lelie in Leur, tot 1994 een stompje tot aan de onderkant van de balieschoren, in 1998 dankzij een indrukwekkend plaatselijk initiatief weer een complete molen; nu 'beloofd' met het 'afpakken' van wind?

gemoeld, waarvan 158.000 euro voor rekening van het rijk komt. Helaas is de rijks subsidie pas in 2007 beschikbaar, terwijl het eigen aandeel van de gemeente, 127.000 euro, volgens de meerjarenbegroting pas in 2004 beschikbaar is. Desondanks wil de gemeente het herstel nu al uitvoeren en zowel de eigen begroting wijzigen als het rijksdeel voorfinancieren, zoals werd afgehandeld in de gemeenteraadsvergadering van 17 december.

Toch woningbouw bij De Lelie in Leur

De raadscommissie Ruimtelijke Ordening van Eften-Leur ging op 12 december alsnog toch akkoord met het woningbouwprogramma voor de Schoenmakershoek bij de molen De Lelie in Leur (zie *Molenwereld* 2003-1-10). De PvdA ging om omdat men het woningbouwprogramma niet wilde vertragen. Met dit bouwplan wordt de eerder vastgestelde molenbeschermingszone aangetast; een bedenkelijke ontwikkeling. Sommige commissieleden wilden dat wethouder Donders nog eens met het bestuur van de molenstichting ging praten om een oplossing te zoeken. De wethouder zag daar het nut niet van in.

Bedrijf molenaar Hermus uit molen Made

Sinds 1939 is de in 1867 gebouwde molen Hoop doet Leven in Made eigendom van de uit Kruisland afkomstige familie Hermus. Het is een van de weinige molenaarsbedrijven die nooit de complete overstap heeft gemaakt van gemengd bedrijf met boeren- en bakkerswerk naar alleen mengvoerders. In tegendeel, het bakkersgemaal nam voor het bedrijf alleen in betekenis toe, al speelde dit zich meer naast dan in de windmolen af. De ligging van het bedrijf in de dorpskern van Made werd steeds problematischer. Hermus heeft nu op het industrieterrein Brieltjespolder in Made een nieuwe loods, met winkel en kantoren neergezet. De molen is nu weer geheel leeg en daar blijft Kees Fitters draaien. De nieuwe maaidery van Hermus is voorzien van twee koppel stenen: een met flinstenen van Titulaer en een met de kunststenen van Janus Kees. Molenmaker Jan Wilten uit Utrecht verrichtte hier het verhuiskwerk en opstel- en afstelwerk.

Roosje maakt bloem!

Op molen De Roosdonck te Nuenen kunnen we sinds begin december bloem builen. Door een toenemende drukte in onze molenwinkel met vooral een grote vraag naar tarwebloem ontstond het idee om zelf te gaan builen, en dit het liefst door een zelfgemaakte buil. Eind oktober begonnen Thijs van Hoof en ik te bouwen en na zo'n tachtig uur werk op meestal twee doorde-weekse avonden mag het resultaat er zijn. De buil ziet eruit als een langwerpige kist

van 1,3 X 0,5 X 0,6 mtr. op poten van 0,6 mtr. Door een kaar met schoentje aan de ene zijde word het meel aangevoerd en komt terecht op het zeefgaas wat op een half-rond raamwerk is gespannen. over driekwart deel zit bloemgaas en over een kwart deel griesgaas. D.m.v. een doorgaande as met daarop borstels wordt het meel getransporteerd en door het zeefgaas geduwd. Het houten aandrijf wiel van deze as, aangedreven door een elektromotor, drijft tevens het schoentje aan. De bloem en griesmeel komen onder uit 2 trechters, de zemelen komen er aan de achterzijde uit. Met de HACCP is rekening gehouden door de buil zo strak mogelijk te houden en ook kan de hele zeef in een keer worden uitgenomen zodat hij makkelijk is schoon te maken. De buil hebben we gemaakt voor Piet Berkers, welke al jarenlang molenaar is op de Roosdonck. Hij wist van niets en half december hebben we de buil in de molen geplaatst en aan Piet aangeboden. En hij werkt buiten verwachting goed. **Mario Collombon.**

Restauratie molenmonument Oerle

Van 1462 tot 1915 prijkte er een standerdmolen op het Molenbergveld in Zandoerte. Om de herinnering aan deze verdwenen molen levend te houden werd in 1990 een eenvoudig monument op de plaats van de molen ingericht door het plaatsen van twaalf kruipalen die de molen eens nodig had. De palen zijn nu door houtrot aangetast en restauratie is noodzakelijk. Die wordt uitgevoerd door vrijwilligers van de Stichting Historisch Erfgoed. De gemeente Veldhoven draait voor de kosten op.

Multifunctionele molen in Ravenstein

Het is de bedoeling dat in het bijgebouw van de molen van Ravenstein een vestiging van de VVV komt plus een informatiecentrum over de reconstructie van de omgeving van Ravenstein via het plan Maasland/Meijerij. Daar blijft het niet; ook de lokale omroep Walraven, de heemkundekring Land van Ravenstein en het Ravensteinse gilde krijgen er een plaats. Het moet mogelijk zijn om al deze instellingen een plaats te geven, al moet men van sommige ruimten gezamenlijk gebruik maken. Het is voor alle betrokken partijen een win-win situatie, want de huuropbrengsten komen weer ten goede aan het onderhoud van de molen.

Hoog water in De Grauwe Beer in Beesel

Begin januari raasde er een hoogwatergolf door Limburg. De zoveelste van de laatste tien jaar, maar ook een van de ergste van de afgelopen tien jaar. Toen bekend werd dat de Maas bij Borgharen niet ver van het peil van de watersnood van 1995 afbleef,

zijn de mulders van De Grauwe Beer, geholpen door behulpzame Beeselnaren, de molen gaan ontruimen. In 1995 kwam de molen 120 centimeter in het water te staan. Alles was loszat is naar hogere zolders gebracht of afgevoerd naar droog gebied. Zaterdag 4 januari omsingelde de Maas de molen en vanaf 17.00 uur liep het eerste water naar binnen. Zondag 5 januari passeerde de top en stond in de onderbouw van De Grauwe Beer 42 cm water. De hele zondag hield de Maas zijn topstand aan, 's nachts is het water weer gezakt en maandag 6 januari in de loop van de ochtend viel de molen weer droog. Wat rest is het opruimen van een laagje slib dat het Maaswater heeft achtergelaten. Voor zover te beoordelen is, is er weinig schade aangericht. De Thomassen Dieselmotor is net niet in het water gekomen, maar had ook geen centimeter meer over. **Marc Crins.** (foto zie pag. 63).

Molen Foxton bijna voltooid

Nederlandse emigranten bouwen eigenhandig een molen in Foxton, Nieuw-Zeeland (zie *Molenwereld* 2001-5-126, 2002-3-86, 2002-7-198), een prestatie die in vele opzichten bewondering afdwingt. De heer Jan Langen, een van de drijvende krachten achter de bouw van deze molen stelt ons op de hoogte van de laatste ontwikkelingen: Onze molen in Foxton is weer een stap vooruit en we beginnen nu echt naar de voltooiingsdatum uit te zien. Op 5 december is de kap op de molen geplaatst. Het was mooi weer; een beetje bewolkt, maar weinig wind en alles verliep naar wens. We verwachten dat de roeden van Vaags, om en bij het midden van de maand Maart in Foxton zullen arriveren en dat we eind maart, begin april de roeden kunnen steken. Twee of drie medewerkers van de firma Vaags zullen ons helpen met het steken van de roeden, het ophekken van de roeden en het maalvaardig maken van de molen. Als alles volgens plan verloopt, verwachten we de molen tegen het einde van de maand april officieel te openen. **Jan Langen.**

In 't kort

- ▢ Het Prins Bernhard Cultuurfonds heeft 1150 euro geschonken voor audiovisuele apparatuur, bestaande uit een dvd- en videospeler plus tv en zo mogelijk geluidsapparatuur ten behoeve van presentaties in de molen De Zwaluw te **Hasselt**.
- ▢ De gemeente Dinkelland en de Stichting Soaseler Möll hebben bij rijk en provincie subsidie aangevraagd voor een restauratie van de molen van **Saasveld**.
- ▢ Het gemeentebestuur van **Zwolle** is na overleg met De Hollandsche Molen akkoord gegaan met de plannen van projectontwikkelaar Nijhuis uit Rijssen voor de bebouwing van het terrein van voorheen Reinders Oliefabrieken tegenover de oliemolen De Passiebloem.
- ▢ Begin december hebben de vrijwilligers van de oliemolen De Passiebloem in **Zwolle**

De nieuwe molen De Zwaluw in Kesteren is een imposante molen die men niet makkelijk over het hoofd ziet, de smaakmaker en aandachtstrekker in zijn omgeving (foto G.H. Varwijk sr).

op de gemeentelijke vrijwilligersavond het 'Locale Compliment' in de wacht gesleept. Dit is een prijs die door de Rabobank is toegevoegd aan de prijzen voor vrijwilligers. Het thema waaraan dit compliment was opgehangen heette 'Kansen in beweging' en er waren in totaal elf genomineerden.

▢ De roeden van de nieuwe molen De Zwaluw in **Kesteren** zijn inmiddels opgehekt en voorzien van fokken, zodat deze indrukwekkende molen nu uiterlijk compleet is.

▢ De Stichting Stadsgezicht Nijkerk heeft rijksbescherming aangevraagd voor meerdere, met de sloop bedreigde, panden rond het Molenplein in **Nijkerk**, waaronder de stomp van de Oostermolen. Het gemeentebestuur onderschrijft de beschermde status alleen voor de eierhal.

▢ Half januari is begonnen met de restauratie van de in maart 2001 in een bui verongelukte Nieuwe Molen van **Veenendaal**. Allereerst werden de restanten van de oude kap door molenmaker Verbij verwijderd.

▢ Door de gemeente **Haarlem** is geld beschikbaar gesteld voor het vervangen van het hekwerk van het gevlucht van de Vijfhuizer molen.

▢ De korenmolen van **Nootdorp** is in december door het plaatselijke bouwbedrijf Waaij voorzien van een nieuwe balie.

▢ De molen van **Arnemuiden** kreeg een nieuwe lange schoor.

▢ De oud-Hollands opgetuigde binnenroede van de molen van **Biggekerke** kreeg nieuwe windborden.

▢ Molen Weltevreden in **Domburg** krijgt nieuwe spruiten, een nieuwe staartbalk plus een nieuwe lange schoor.

▢ Het hekwerk van een end van de molen in **Gapinge** is verwijderd. Dit was zo slecht dat er delen naar beneden vielen. De molen staat al een aantal jaar stil om dat het wieden kruis door de windpeluw is gezakt. De andere enden verkeren ook in slechte staat.

Nu wacht men in Foxton nog op de wieden (foto J. Langen).

▢ De molen van **Hoedekenskerke** staat te koop. De molen is een aantal jaar geleden nog gerestaureerd.

▢ De gemeente **Borsele** heeft opdracht verleend om molen van Ovezande dusdanig te laten onttakelen zo, dat deze geen gevaar meer is voor de omgeving.

▢ De Hoop te **Wemeldinge** heeft een nieuwe korte spruit gekregen.

▢ De Molenstichting Land van Heusden en Altena heeft een nieuwe molenfolder uitgebracht om op die manier de belangstelling voor de molens in het gebied en de steun voor het behoud ervan te vergroten.

▢ De gemeenteraad van Roerdalen is op 18 december akkoord gegaan met een krediet van 578.000 euro voor de stichting van een landbouwwerktuigenmuseum annex pannenkoekenhuis bij de standerdmolen Prins Bernhard in **Melick** (zie *Molenwereld* 2003-1-10).

Molenkalender

22 maart Algemene Vergadering Vereniging De Hollandsche Molen.

23 maart Westbrabantse Molendag.

29 maart Friese molenaarsdag.

5 april Jaarvergadering Gilde van Vrijwillige Molenaars.

10 mei Nationale Molendag.

10/11 mei Molenfeesten standerdmolen Warroij.

28 juni Westlandse Molendag.

ZOEKER

De heer Rood uit Wognum schrijft dat de 'Zoeker' uit het januarinummer volgens hem de molen van de polder Westerveer onder Spanbroek is, of ik moet mij wel sterk vergissen, zo schrijft hij.

De heer Esselink uit Delft schrijft over het schilderij uit *Molenwereld* 7/8 van 2002: 'Mijn eerste indruk van was destijds ook Leidschendam. Ik heb nog eens goed gekeken en denk ook dat het de Middelmolen is, temeer omdat bij deze molen als enige van de drie de deur aan de achterwaterloopzijde op het ondertafelement staat, i.p.v. iets boven maaiveldhoogte. Ik weet echter niet hoe dit in het verleden bij de onder- en bovenmolen was.' Verder brengt Esselink nog een onbekende molen thuis uit *De Molenaar*: 'Ik heb ook een oplossing voor een oude onbekende uit 'Wie brengt me thuis?'. Het gaat om de molen in *Molenaar* 1985-44, herhaald in *Molenaar* 1989-3. Er werd toen geopperd, dat het misschien de molen van Arends in Hollandscheveld zou zijn, maar dat werd door anderen weersproken. Ik dacht zelf aan De Korenbloem te Noordscheschut. Qua bouwstijl zijn er overeenkomsten, maar

toch is het deze molen niet. Wel moest de molen naar mijn mening ergens in de omgeving van Hoogeveen gezocht worden en dat blijkt te kloppen. In het blad *Stellingnieuws* van de Molenstichting Drenthe stond een jaar of twintig geleden een reeks over de Drentse molenrompen en stompen. In nummer 7 van april 1983 wordt de Dickninger Molen beschreven nabij De Wijk. Daarbij is een foto afgedrukt van de molen omstreeks 1928. Hoewel er de nodige gebouwen rond de molen verzezen zijn gaat het om dezelfde molen. De foto uit *De Molenaar* moet veel ouder zijn. Daar staat de molen nog geheel vrij en draait met een houten as. De geschiedenis van de Dickningermolen gaat ver terug. Eeuwen lang draaide er een standerdmolen. In 1848 werd de molen als achtkante stellingmolen vernieuwd in opdracht van de familie Honeröth. Hieraan herinnerden een paar gevelstenen in de onderbouw. In 1937 valt het doek voor de molen: het houten achtkant wordt gesloopt en de stenen onderbouw wordt enkele meters verhoogd. Zo heeft de molen vele jaren gestaan en was vanaf de snelweg A28 Zwolle-Hoogeveen goed te zien op het terrein van een veevoederfabriek. Inmiddels is de molenstomp afgebroken. Naar mijn idee moet dat ergens tussen 1988 en 1993 gebeurd zijn. Wie van de lezers weet wanneer dat precies gebeurde?'

Ook deze 'Zoeker' is, evenals de vorige, een vrij kleine Noord-Hollandse watermolen. Het zou mogelijk een molen ten Zuiden van Amsterdam zijn, ook rijst de vraag of het wellicht de molen van de Zwartedijkspolder bij Akersloot is. Wie lost het raadsel op?

Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van de *Molenwereld*, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, fax 079-5931303, e-mail jsbakker@cistron.nl.

voor alle
ZEKERHEID!

De OBM Speciaal voor Molenaars is al meer dan 100 jaar gespecialiseerd in het verzekeren van molens en het mengvoederbedrijf. Zij is daarmee een maatschappij die u de zekerheid geeft van een goede verzekering. Een verzekeringsmaatschappij die u met raad en daad bijstaat. De OBM Speciaal voor Molenaars is er voor u. Voor een veilige dekking, tegen bescheiden premies.

Onderlinge
Brandwaarborg Maatschappij
SPECIAAL VOOR MOLENAARS

Singel 19, 7411 HV Deventer, tel.: 0570-612353, fax: 0570-611529

België

Nieuw molenblad

Naast de bekende landelijke Belgische molenbladen *Levende Molens* en *Molenecho's* verschijnt er sinds september 2002 een derde blad, *Molen Magazine* geheten. De redactie, bestaande uit Christiaan Debusschere, Robert van Ryckeghem en Luc Garwig wil meer aandacht schenken aan molenrompen en watermolens. Het redactieadres (e-mail) is: christiaan.dbs@planetinternet.be. Het verschijnsel doet zich voor dat er op dit moment niet minder dan drie Nederlandstalige molenbladen zijn die zich op de een of andere manier sieren met de naam *Molenmagazine*. Het orgaan van de Vereniging Molenvrienden Rottmerengebied heet sinds 1997 *Molenmagazine*. Sinds vorig jaar geeft de Stichting Archief Ron Couwenhoven *Het Molenmagazine* uit, gewijd aan Zaanse molens, terwijl daar nu dus het *Vlaamse Molen Magazine* is bijgekomen.

Duitsland

Niedersachsen

Nieuwe wipmolen in Edewecht

De wipkorenmolen heeft het afgelopen jaar in dit blad veel aandacht gekregen. In het buitenland komt men het type ook wel tegen, zoals de molen van Wallbeck (zie *Molenwereld* 1998-3 en 2002-5). Een goed jaar geleden is er nog een reconstructie gebouwd te Edewecht in het Ammerland, zestig kilometer ten oosten van Winschoten, ter gelegenheid van de viering van het 850-jarig bestaan van het plaatsje. Het begon eigenlijk met de optocht voor dit feest. De groep Handel und Handwerk had een praalwagen met daarop een model van de kokermolen die in Edewecht had bestaan. Deze molen was in 1879 door Johann Hillje gebouwd en stond in de volksmond bekend als de Viehmühle. In 1904 werd de molen verplaatst naar Altenoythe en verhuisde vandaar in 1962 naar het openluchtmuseum in Cloppenburg en is daar nog steeds te bewonderen, een openluchtmuseum dat overigens de moeite van een bezoek waard is, ook op molengebied.

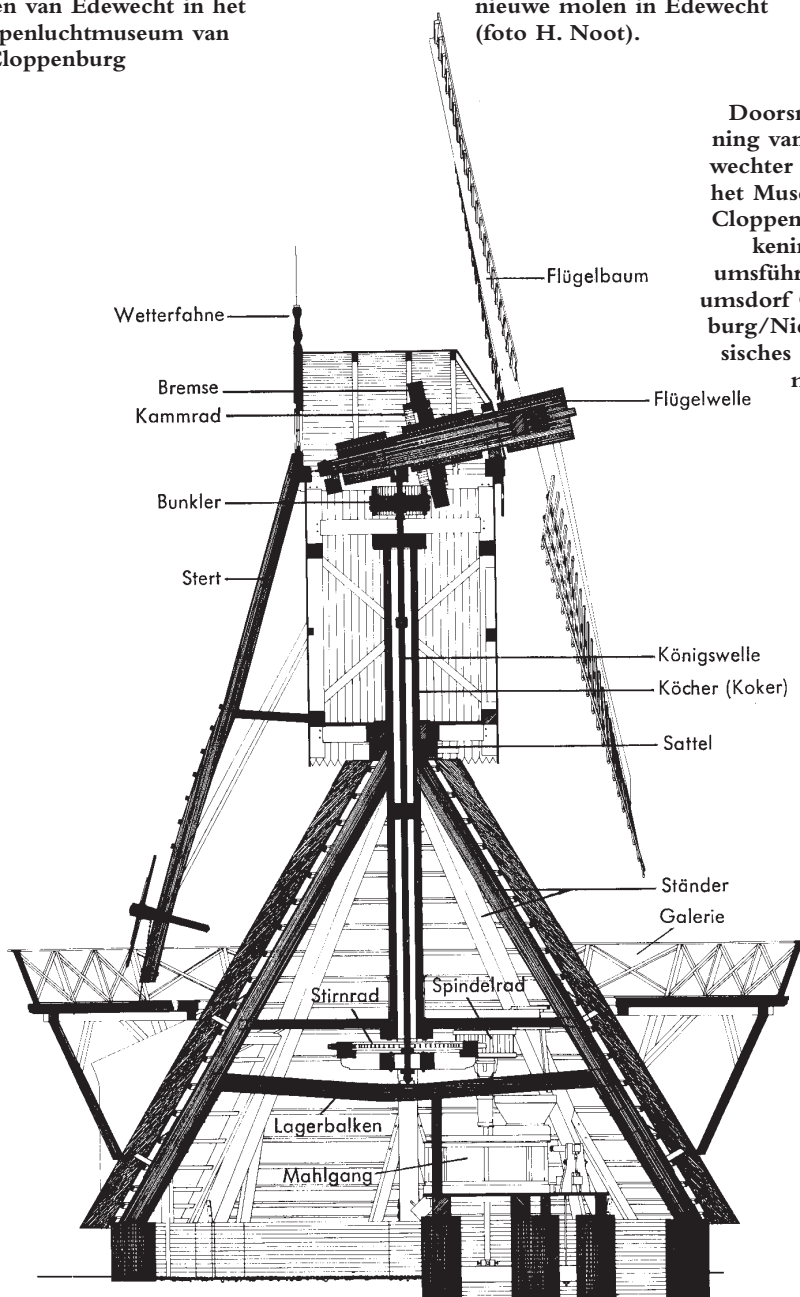
Het was dus niet moeilijk na te gaan hoe de molen in Edewecht er had uitgezien. Handel und Handwerk gaf de firma's Kahle en Brüntjen opdracht om een replica van de molen te bouwen. Het eigenlijke tim-

De oorspronkelijke molen van Edewecht in het openluchtmuseum van Cloppenburg

De reconstructie uit 2000 van de nieuwe molen in Edewecht (foto H. Noot).

Doorsnedetekening van de Edewechter molen in het Museumsdorf Cloppenburg (tekening Museumsführer Museumsdorf Cloppenburg/Niedersächsisches Freilichtmuseum).

merwerk werd uitgevoerd door de timmerlieden Rainer Haffner en Tim Dreyer. Zij bouwden de molen in de maanden mei t/m augustus 2000 op de plaats waar de molen van Hillje had gestaan. Het gaande werk, inclusief het gevucht werd verzorgd door een Nederlandse molenmaker. De nieuwe molen is geheel maalvaardig. Met de bouw was een bedrag van 480.000 mark, 240.000 euro gemoeid, waarvan de helft uit de kas van de Europese Unie kwam via het Amt für Agrarstruktur. Voor de andere helft stonden giften en de gemeente.

Alsnog akkoord over de Weizenmühle in Emden

In plaats van pronkjuweel te blijven onder de Emders molens is het met de Weizenmühle, alias De Weite Molen, alleen maar bergafwaarts gegaan. In 1952 gingen de doorgeroeste roeden uit de molen en sindsdien stond de molen er onttakeld bij. In maart 2000 werd de molen verder gedemonteerd (zie *Molenwereld* 2001-12-313). Het achtkant en de kap werden naast de molen gezet, waardoor de eens zo fraai gelegen molen veranderde in een uiterst armzalig trio, ook al wilde eigenaar Dietrich Buismann tot restauratie overgaan. Een van de struikelblokken was het spaaklopen van de onderhandelingen tussen Buismann en de Emders Mühlenverein e.V. (zie *Molenwereld* 2002-5-135). Toch wisten beide partijen zich gedragen door een gemeenschappelijk ideaal: het welzijn van de Weizenmühle. Dat bracht beide partijen na een jaar dankzij de bemiddeling van Erich Bolinius toch weer aan tafel en nu kon men wel tot overeenstemming komen. Op de begane grond komt er een café voor maximaal tachtig personen en op de eerste verdieping een bistro voor maximaal vijftig mensen. Als tegenprestatie steekt Buismann 46.000 euro in de restauratie van de molen en draagt jaarlijks nog eens 2000 euro bij voor het onderhoud. Buismann blijft het zeggenschap houden over de begane grond en de eerste zolder van de molen, terwijl de Emders Mühlenverein beheert de molen vanaf de tweede etage en hoger. Dit is vastgelegd in een overeenkomst met een looptijd van dertig jaar. Allereerst zullen nu de restauratieplannen voor de molen verder worden uitgewerkt in de hoop, dat de stad Emden zeer snel de weg vrij maakt voor de restauratie van de mooi op het bolwerk gelegen molen.

De malende Weite Molen op het bolwerk in Emden voor de oorlog.

Raadhuis in molenhuis Hage stap dichterbij

In het vorige nummer maakten we al melding van de plannen om in het grote molencomplex van het Oostfriese Hage het raadhuis voor de gemeente te vestigen, waarbij allereerst gedacht moet worden aan het grote molenhuis. Het enthousiasme ter plaatse is groot, maar de politiek geeft de doorslag. Daar beslist de meerderheid en die is in Hage in handen van de SPD. Nadat de SPD-fracties het complex hadden bezocht waren zij het unaniem eens met de plannen, maar men wilde uiteraard eerst een financieel plaatje zien en natuurlijk moet er nog onderhandeld worden over de koop met de eigenaar.

De molen van Spetzerfehn is nog een der weinige Duitse windmolens die nog echt in bedrijf is dankzij vader en zoon Steenblock. Hopelijk komen zij de nu ontstane zorgen snel te boven.

Ongeluk molenaar Heyo Steenblock

Heyo Steenblock, de zoon van Theodor Steenblock in Spetzerfehn, heeft onlangs een ernstig ongeluk heeft gehad. In het pakhuis achter zijn huis in Neufirrel ging zijn linkerhand tussen een tandwiel en aandrijfketting door van een transportband voor graanzakken. De hand is verbrijzeld. Er is vijf uur aan geopereerd in het ziekenhuis en nu is Heyo weer thuis met zijn arm in gips. Het is niet alleen pijnlijk maar het heeft natuurlijk ook consequenties voor zijn bedrijf en het iedere middag malen op de molen in Spetzerfehn. Het zijn nu eenmaal werkzaamheden waar twee handen voor nodig zijn en daarnaast is er ook vaak vrachtrijden. Na herstel volgt dan het revalideren. Momenteel is er tijdelijk personeel bij aangenomen. We wensen de heer Steenblock in ieder geval voorspoedig herstel toe (Adres voor een bemoediging: Neufirrelerstrasse 50, D-26670 Uplengen-Neufirrel).

Martin van Doornik.

PAPIERMOLEN

Nieuwe toeristische molengidsen

Deze maand verschijnen in de bekende serie 'Op Molenpad in...' een drietal nieuwe toeristische molengidsen van de hand van drs. Hans Ouweneel: 'Op Molenpad in Drenthe', 'Op molenpad in de Randstad' en 'Op Molenpad op de Veluwe'.

In 'Op Molenpad in Drenthe' (52 pagina's in full-color, A5- formaat) wordt nader ingegaan op de 35 bestaande molens in Drenthe. Van elke molen is een kleurenfoto opgenomen. In het kort worden de bouwwijze, historie, bijzonderheden, versieringen en bezoekersinformatie beschreven. In 'Op Molenpad in de Randstad', volgens dezelfde opzet, met dezelfde omvang en eveneens geschreven voor een breed publiek, wordt nader ingegaan op de rijke verscheidenheid aan polder- en korenmolens in de regio's Haaglanden, Westland/Delfland, Schieland, Rijnmond en Rotterdam. Aan bod komen 25 koren-, 13 water- en 2 snuifmolens.

Het 60 pagina's tellende 'Op Molenpad op de Veluwe' is ook op dezelfde manier opgezet. Van alle 30 beschreven wind- en 14 watermolens worden in het kort de bouwwijze, historie enz. weergegeven.

In de molenreisgidsen worden ook toeristische tips gegeven om het bezoek aan de molens te combineren met andere cultuurhistorische uitstapjes.

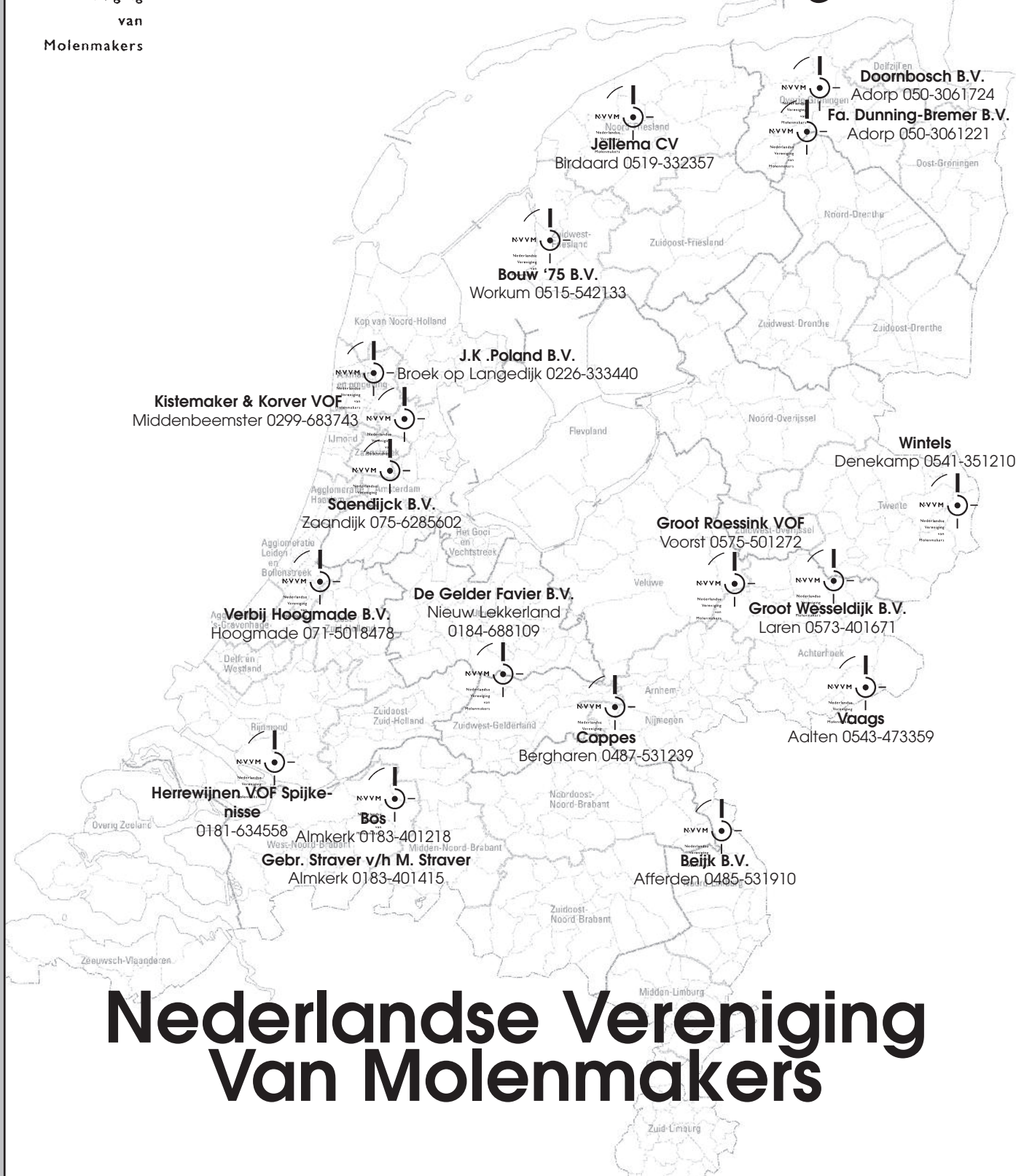
'Op Molenpad in Drenthe' (ISBN 90-76947-07-4), 'Op Molenpad in de Randstad' (ISBN 90-76947-08-2) en 'Op Molenpad op de Veluwe' (ISBN 90-76947-09-0) zijn verkrijgbaar bij de regionale VVV kantoren, boekhandels en horecabedrijven met een A4-raamposter van de cover en tevens bij de uitgever door overmaking van € 9,07 (incl porto) per deeltje op postgiro 6966832 ten name van Hanova Media Productions te Noordhoek met vermelding van het gewenste.

Voordeelaanbieding: U kunt deze 3 nieuwe titels nu bestellen door overmaking van € 22,50 op postgiro 6966832 t.n.v. Hanova Media Productions te Noordhoek. Deze aanbieding is geldig tot 1 mei 2003. Dus zorg ervoor dat uw betaling voor deze datum bij ons binnen is. Indien u naast bovenstaande aanbieding ook 1 of meer eerder verschenen uitgaven bestelt, betaalt u ook geen portokosten. Vergeet niet de bestelcode(s) te vermelden op uw overschrijving en bij girotel of bankoverschrijving tevens uw adresgegevens. Voor meer informatie zie: www.hanovamedia.nl

Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring. Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers.

De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....

kwaliteit en deskundigheid.

Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

NVVM-molenmakers actief

NVVM

Nederlandse
Vereniging
van
Molenmakers

Beijk Molenbouw is druk bezig met de restauratie van de Collse watermolen in Eindhoven, waarvoor we een nieuw oliewerk aan het maken zijn. De wielen zijn gereed en in het oliemolengebouw zijn buispalen met daarop fundaties aangebracht ter ondersteuning van een en ander. Verder is de restauratie van de windmolen Rust na arbeid te Ven-Zelderheide in volle gang. De zolderbalken zijn polymeer-chemisch gerestaureerd, de muren zijn aan de buitenzijde opnieuw gevoegd. Verder is de kap gedemonteerd en deze wordt momenteel in de werkplaats gerestaureerd. Ook zijn we bezig met de restauratie van de Brauns-mühle te Kaarst-Büttgen in Duitsland. Deze molen moet geheel maalvaardig gemaakt worden, de kap wordt momenteel in de werkplaats gerestaureerd. (Zie ook onze website www.beijk.biz)

MOLEN-RESTAURATIE, AANNEMINGS- en IMPREGNEERBEDRIJF
DOORNBOSCH B.V.

Op 19 december is de kap weer geplaatst op de Veldkamps Meulin in Bellingwolde. De bestaande roeden zijn weer gestoken en tevens werden materialen naar boven gehesen. Het muurwerk van deze molen is opnieuw ingeboet en opnieuw gestuuct. De restauratie wordt dit jaar afgerond.

Aannemings- en Molenmakersbedrijf *Gebr. Coppes*

De firma Coppes heeft van de molen De Doornboom te Hilvarenbeek hebben het bovenwiel met vang gedemonteerd en naar de werkplaats in Bergharen gebracht. Hier zijn we begonnen met het restaureren van het wiel. Onder andere de kruisarmen, plooistukken en vellingstukken worden vernieuwd.

Voor de restauratie van molen De Hoop te Rijswijk (Gld.) zijn we in de werkplaats bezig met het vernieuwen van de gehele kruivloer met blokkeels en het herstellen en gedeeltelijk vernieuwen van de keerkuij.

Begin december 2002 is officieel begonnen met de tweede fase van de restauratie van de korenmolen van Sommelsdijk. Dit houdt in: herstel en maalvaardig maken van de drie koppel stenen en herstel van de reguleur, de buil en de mengketel. Verder wordt door een andere aannemer de stenen molenromp hersteld door de molen opnieuw te voegen en de fundering aan te passen.

Aannemingsbedrijf
Kistemaker & Korver v.o.f.

Naast het gebruikelijke onderhoudswerk, vooral her en der in de provincie Noord-Holland, wordt gewerkt aan de laatste fase van het herstel van de molen van de Efersheimerbraakpolder, een van de grootste molenrestauraties in Noord-Holland van de laatste jaren. Verder is er ook gewerkt aan de vierde restauratiefase van De Zandhaas in Santpoort. Hierbij gaat het vooral om het rietgedekte onderachtkant. De rietdekker vernieuwt het complete rietdek op het onderachtkant.

J.K. Poland BV

MOLENMAKERSBEDRIJF SINDS 1850

De Sluismolen, die wij na zware brand schade niet alleen hersteld, maar ook maalvaardig gemaakt hebben is klaar en 12 december feestelijk geopend. De Gaaspermolen is bijna klaar. We zijn bezig met de laatste loodjes als de kruipalen, het molenerf en een hek erom.

Voor molen C aan de Zes Wielen beginnen we volgende maand aan het maken van een houten vijzel en de bijbehorende wielen.

Aan de NG te Zijpe beginnen we de komende maanden aan het maalvaardig maken van de molen onder andere het verwijderen van de stalen vijzel, het herstellen van de oorspronkelijke waterloop en de wielbak, het maken van een bakwiel, een stalen scheprad, de spil en de overige wielen.

De Hollandia bij Weesperkarspel krijgt in februari nieuwe spruiten, schoren en staartbalk.

Fa. M. STRAVER en Zn.
TIMMERMAN EN MOLENMAKERS

Op dit moment zijn we bezig met de hervatte restauratie van de korenmolen De Twee Gebroeders te Wijk & Aalburg. Er worden nu nieuwe trappen gemaakt en twee nieuwe inrijdeuren onder in de molen. Herstelwerkzaamheden aan metselwerk moeten nog gebeuren. Er is tevens een nieuwe kruiliier gemaakt.

In Foxton in Nieuw-Zeeland wordt een molen gebouwd. Het wiekenkruis is in onze werkplaats gemaakt en is eind januari verscheept. Tevens zijn de stenen en diverse andere onderdelen verzonden. Begin 2002 is er al een container vol naar toegegaan met diverse wielen en de bovenas. In november 2002 ben ik naar Nieuw-Zeeland geweest om diverse puntjes op de i te zetten en afspraken te maken over de montage van de wielen en de stenen, in de lente van 2003 (Bij hun natuurlijk herfst 2003!!). Op 5 december is de kap op de molen geplaatst.

Bij de koren- en houtzaagmolen Agneta te Ruurlo zijn we in december gestart met het vervangen van het hekwerk van de binnenroede. Deze roede was voorzien van Ten Havekleppen en fokken. Beide waren ernstig verrot. Op dit moment worden in de werkplaats nieuwe kleppen aangebouwd. In overleg met de RDMZ worden de originele stroomlijnneuzen, die in 1982 door fokken werden vervangen, weer 'terug-gerestaureerd'.

Vlak voor kerst, op 18 december, zijn de roeden gestoken in molen de Zwaluw te Nieuwe Pekela. Ook is da staart eraan gehangen. De restauratie van de molen nadert het einde.

Een week eerder zijn, bij 14 graden vorst, bij de molen in Straupitz (In de buurt van Berlijn) de vier jalousie-wieken aangebracht. Foto's hiervan staan op onze website (www.vaags.nl). Hiermee is de molen klaar voor de feestelijke opening op de Duitse molendag (2e Pinksterdag).

Verder hebben we de laatste week van het jaar aan de molen De Weyert in Makkenga nog reparatiewerkzaamheden uitgevoerd aan de zelfziching.

De Eendracht Maakt Macht in Meterik opnieuw gevoegd

Toon van As

De ingepakte molen vóór de storm.

Zoals zo veel molens had ook deze stenen beltkoren-molen te kampen met vochtproblemen. Het was op een gegeven moment zo erg dat, tijdens een fikse regenbui met veel wind, het water er aan de binnenzijde van de muur uitdruppelde.

In 1982 was de molen opnieuw gevoegd nadat de oude voegen van kalkspecie ongeveer 2 centimeter waren uitgeslepen. Dat voegen was blijkaar niet op de juiste wijze gebeurd, want na verloop van een aantal jaren liet het voegwerk plaatselijk los en kon het regenwater door de wind in de muur worden geperst met de hierboven beschreven gevolgen. Wat de oorzaak ervan was dat dit zo snel ging, kon toen niet worden vastgesteld.

Na overleg met de heer Nienhuis van Monumentenzorg zou er worden gevoegd met een aan de lucht hardende kalkmortel. Er moest wel rekening mee worden gehouden dat deze mortel slechts langzaam hard en dat deze uitspoelt als er de eerste dagen na het voegen regenwater op komt, en dan vooral grote hoeveelheden. Het was de bedoeling (en alle tekenen wezen erop) dat nog vóór de bouwvakva-

Enkele uren na een hevige regenbui met veel wind komt het water door de muur naar beneden en drupt in de invaart uit de toog en zorgt voor grote plassen op de vloer. (alle foto's Toon van As)

kantie 2002 met het karwei kon worden begonnen. Dan was er, tussen de regenperiodes door, voldoende tijd voor het harden van de mortel. Het in het restaureren van voegwerk gespecialiseerd bedrijf Karis uit Meyel had zich hierop ingesteld. Door problemen rond de subsidieprocedure leek

het erop dat het voegen voorlopig niet door zou gaan. Daarom nam de aanne-mer ander werk aan. Begin september kwam niet alleen opeens het bericht dat men kon beginnen maar ook dat het werk nog dit jaar moest zijn afgerond. De aan-nermer moest zich nu in duizend bochten

De steenzolder aan de westzijde, enkele uren na een hevige regenbui met veel wind.

Vanaf de eerste steiger wordt gekapt.

Het voegwerk van 1982 laat op plaatsen los.

Een 'kanaaltje', circa 21 cm diep!

nen en waaien, moest de steiger rondom worden bekleed met plastic. Op 10 september werd het steigerwerk geplaatst en op 30 oktober was alles gevoegd.

Tijdens het uitkappen van de voegen kwam men erachter wat de oorzaak was van de snelheid waarmee wateroverlast optrad in de molen tijdens buien. Het bleek dat op meerdere plaatsen, vooral aan de regenzijde van de molen, in de stootvoegen, tot wel 20 cm diep, geen mortel zat; het waren kanaaltjes! Aan de binnenzijde van de muur waren al eerder van die kanaaltjes vastgesteld, maar dat dit aan de buitenzijde ook zou zijn, werd niet verwacht. Mogelijk is men in 1899 wat slordig geweest bij het metselen en zijn de stootvoegen toen niet goed gevuld. (Zou dit meer voorkomen en zo een van de oorzaken, kunnen zijn van vochtige muren in o.a. molens?) Tijdens het uitkappen bleek ook dat aan de oostzijde het voegwerk slechter was dan men aanvankelijk had gedacht. Het leek nog hard, maar achter het in '82 aangebrachte laagje cementmortel was de voeg erg bros en op plaatsen bleek het voegwerk zelf van mindere kwaliteit te zijn. Toen op vrijdag 25 oktober nog ongeveer een derde deel moest worden gevoegd, kwam de storm. Het, gewapende, plastic was niet bestand tegen dit geweld en waaide los of ging aan flarden. Gelukkig was de eerste dagen daarna het weer in Meterik zodanig dat men het aandurfde om het werk af te maken zonder bescherming met plastic.

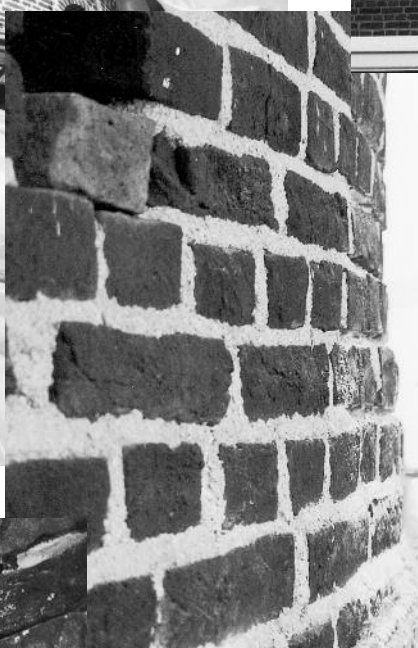

Achter het voegwerk zitten 'kanaaltjes'.

wringen omdat hij hier niet meer op had gerekend. Het werk, uitkappen en weer voegen, verliep daardoor met vertragingen, extra werk en extra kosten. Zijn medewerkers waren met een andere klus bezig en, omdat men een periode tegemoet ging waarin het nogal eens flink kan rege-

Plaatselijk breken zachte stenen en deze worden vervangen.

Boven links:
De ingepakte molen na de storm.

Boven rechts:
Het laatste stukje steiger wordt afgebroken; rechts de restanten van het plastic.

Midden:
Met de trilbeitel in actie.

Links:
Voor en na het voegen.

Om een zo glad mogelijk oppervlak te krijgen, zijn de voegen tamelijk breed omdat de molen afwaterend is gebouwd waardoor de onderzijde van de stenen iets terug ligt en omdat er veldbrandstenen zijn gebruikt die niet mooi recht zijn. De molen staat er daarom nu tamelijk wit bij. De voegmortel is extra aangedrukt om een zo goed mogelijk contact te hebben met de kalkmortel waarmee de molen is gemetseld en om de "lege" stootvoegen enigszins te vullen.

Om ervoor te zorgen dat de grote hoeveelheden water die tijdens een regenbui van het dak komen, niet meer tegen de molen worden afgevoerd, komt er, zoals bij steeds meer stenen molens, een goot onder de rand van het dak.

En nu maar afwachten of hiermee het vochtprobleem is opgelost!

**Toon van As is vrijwillig molenaar op de Eendracht Maakt Macht
Tel: 077-3983201**

HYDROFOBEREN

oplossing of oorzaak?

dr ir C. Groot; J.Gunneweg*

Gedurende de afgelopen decennia zijn vele molens gehydrofobeerd. Van de groep van 26 onderzochte molens was dit ruim 60%.

Bij het onderzoek was een belangrijk doel inzicht te krijgen in de gevolgen van hydrofoberen. In de enquête lijst die aan de molenbeheerders werd toegezonden werd expliciet gevraagd of en zo ja wanneer de molen gehydrofobeerd was en wat het effect daarvan op de molen was geweest. In de gesprekken die ter plaatse werden gevoerd is het onderwerp iedere keer aan de orde gesteld.

*De belangrijkste gevolgtrekking was dat de effectiviteit van het gebruik van hydrofobeermiddelen bij de bestrijding van vochtproblemen bijna altijd een **slechter** in plaats van een **beter** resultaat opleverde. Over het algemeen was er een tijdelijke verbetering van de situatie, die vervolgens **drastisch verslechterde**.*

Hydrofoberen is zeker een jaar of twintig als panacee beschouwd voor 'de vochtproblematiek'.

De bouwchemie ontwikkelde preparaten die op tal van punten een veelbelovende oplossing leken te bieden. De marketing van deze sector was buitengewoon krachtig en de boodschap werd ook in de restauratiesector ontvangen en opgevolgd. Het heeft de restauratiepraktijk in zekere mate losgezongen van het primair stellen van 'goed vakmanschap' en 'bouwkundig goed metselwerkherstel' en mede een breuk in die benaderingswijze veroorzaakt.

Onderstaand eerst een overzicht van wat de literatuurstudie opleverde en het resultaat van een paar in het laboratorium genomen proeven. Vervolgens het praktijkonderzoek, te beginnen met vochtprofielen, gevolgd door analyses van de overige waarnemingen.

Molen De Hoop Maassluis.

literatuur en laboratoriumonderzoek

In de RDMZ brochure "Bescherming tegen aantasting", (1987) en de SBR-publicatie "Hydrofoberen van gevels" (SBR, Rotterdam 1991, ISBN 90-5367-0149-9) wordt gesteld dat een gehydrofobeerde gevel met de tijd steeds droger wordt, omdat deze door de waterwerende behandeling geen of zeer weinig water opneemt bij regen. De

stelling is dus dat er minder vocht binnenkomt dan er door droging uitgaat. Dit veronderstelde effect van droging was wergegeven in een grafiek.

Een dergelijk drooggedrag bij de toepassing van hydrofobeermiddelen lijkt voor de hand te liggen, maar treedt in feite slechts op als aan aantal voorwaarden is voldaan.

Bij de vlucht in de toepassing van hydrofobeermiddelen in de jaren '70 en '80 heeft een hardnekkig misverstand een invloedrijke rol gespeeld. Als aanbeveling voor de toepassing van hydrofobeermiddelen werd vaak als argument gebruikt dat de dampdoorlatendheid van de materialen waarop het wordt toegepast nauwelijks wordt aangetast. Deze veronderstelling was gebaseerd op de gedachte, dat het **drooggedrag** bij de toepassing van hydrofobeermiddelen nagenoeg niet verandert. Dit nu is echter niet het geval.

Een eenvoudige proef laat dit zien (zie figuur 1). Hierbij wordt het drooggedrag van drie gehydrofobeerde en twee niet gehydrofobeerde stenen met elkaar vergeleken.

De gehydrofobeerde stenen zijn aan één legzijde gehydrofobeerd en aan de vier opstaande zijanten met een epoxylaag afgestroken (zodat later vanuit deze zijde geen water kan verdampen).

Enige dagen na het aanbrengen van de hydrofobeerlaag wordt de steen zoveel mogelijk gevuld met water. Tegelijkertijd worden de niet gehydrofobeerde stenen, die eveneens aan de 4 opstaande zijden met een laag epoxy zijn afgestroken, ook zoveel mogelijk met water verzadigd. Duidelijk is te zien dat de hydrofobering de verzadiging van de steen tegengaat.

Vervolgens worden de stenen te drogen gelegd, waarbij het vocht alleen via de legzijde, al dan niet gehydrofobeerd, de steen uitdamp. Uit de grafiek blijkt dat het

vochtverlies van de twee niet-gehydrofobeerde stenen beduidend sneller gaat en dat de eindwaarden van het resterend vocht in de niet-gehydrofobeerde stenen duidelijk lager ligt dan bij de gehydrofobeerde stenen.

Met andere woorden: een gehydrofobeerde muur raakt bij aanvoer van vocht (bijv. optrekkend of inwaterend vocht, of "lekkage" door scheuren en haarscheuren) dit minder gemakkelijk kwijt via droging dan een niet-gehydrofobeerde muur.

Toepassen van hydrofobeermiddelen wordt alleen aanbevolen wanneer aan de volgende voorwaarden is voldaan:

- de gevel moet in een goede bouwkundige staat verkeren,
- het materiaal in de gevel moet homogeen van aard zijn,
- het hydrofobeermiddel moet voldoende aanslaan,
- de gevel mag geen vocht bevatten (inwaterend en/of optrekkend vocht),
- de gevel mag geen zouten bevatten.

Alleen al de voorwaarde 'de gevel mag geen vocht bevatten' komt in wezen neer op een blokkade van de toepassing van hydrofobeermiddelen bij molens en ander zwaar vochtbelast vollwand metselwerk. Immers er wordt naar de hydrofobeerspuit gegrepen om een vochtprobleem te bestrijden. Dat daarbij de muur 'droog' zou kunnen zijn is een contradictie. En een droge muur..., die heeft kennelijk geen vochtprobleem, dus waarom zou je die willen hydrofoberen?

Het blijkt weerbarstig eenmaal ingesleten gewoonten in de restauratiepraktijk te veranderen. Ondanks de publicatie, in 1994 van de hierboven genoemde brochure, die duidelijk een negatief advies gaf, is het hydrofoberen van molens door blijven gaan.

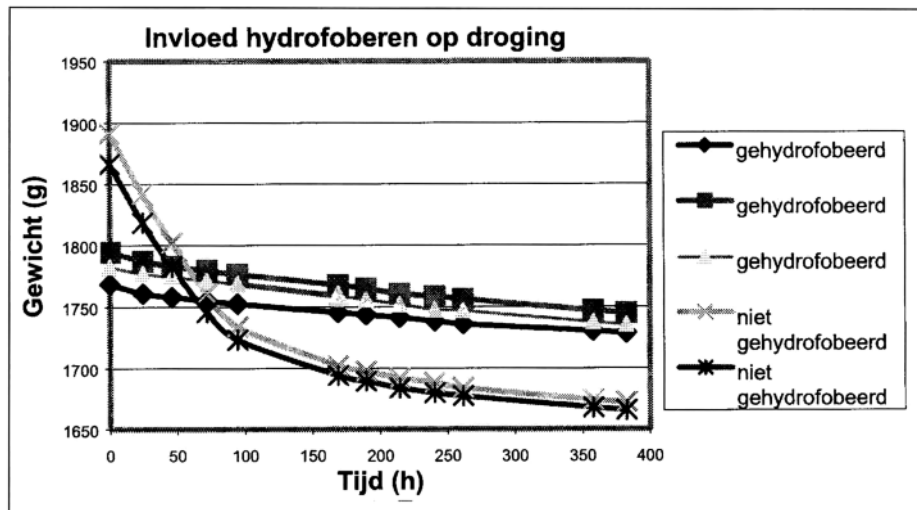
Praktijkonderzoek

Bij enkele gehydrofobeerde molens werden 'vochtprofielen' bepaald. Dit om de vochtverdeling in de muur te kunnen vaststellen (figuur 1)

De vochtprofielen bevestigen wat uit de droogproeven naar voren kwam dat een gehydrofobeerde muur minder gemakkelijk droogt dan een niet-gehydrofobeerde muur. In feite zijn muren na hydrofoberen vaak natter dan ervoor.

Als belangrijkste reden voor het vochtiger worden van gehydrofobeerde molenrompen komt naar voren dat in een dynamisch belaste constructie als een molen het nauwelijks te vermijden is dat er haarscheurtjes ontstaan. De opname van vocht via deze scheurtjes verloopt snel: door capillaire verwerking en het drogen gaat langzaam, omdat dit via verdamping plaatsvindt. Het proces van haarscheurvorming is in het bijzonder vastgesteld bij de toepassing van te harde voegen, i. c. cementvoegen (zgn. voeghechtvlak - haarscheur lekkage).

Daarnaast kan in een situatie met extreme regenval gepaard gaande met storm en

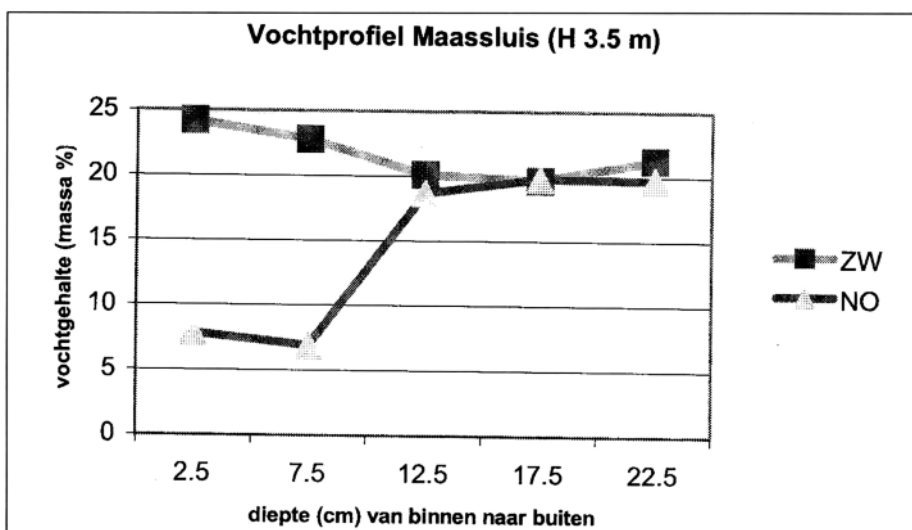
Figuur 1 - Drooggedrag van gehydrofobeerde en niet-gehydrofobeerde stenen

De aanvankelijk positieve houding ten aanzien van de toepassing van hydrofobeermiddelen in gevels is in de loop van de tijd veranderd door een aantal schadegevallen in gehydrofobeerde muren. Een onderzoek van TNO (Van Hees en Koek, 1994) ingesteld op verzoek van de RDMZ naar schade als gevolg van de toepassing van hydrofobeermiddelen leidde tot de volgende bevindingen:

- het hydrofobeerend effect kan langdurig aanwezig zijn,
- er is een (mogelijk in de loop van de jaren toenemend) verschil in werkzaamheid van de hydrofobering op de steen ten opzichte van de voeg,
- in alle schadegevallen (zout of vorstschade) speelt vocht een belangrijke rol; ondanks de hydrofobering traden evenwel de schaden op,
- vooronderzoek naar de staat van conservering (en met name de aanwezigheid van vocht en zouten) van de behandelde gevels was in zeer weinig gevallen uitgevoerd.

In de brochure "Hydrofoberen van gevels" (1994) laat de RDMZ dan ook weten op het standpunt te staan eerder te kiezen voort traditionele oplossingen, zoals het toepassen van oliën, witten, verven, pleisteren gevel, beschietingen, bomen in de omgeving van gevels dan voor hydrofoberen.

Aan gestelde voorwaarden wordt zelden voldaan bij molens. Bovendien zou bij molens nog aan de extra voorwaarde moeten worden voldaan dat er geen haarscheurtjes gevormd worden onder invloed van dynamische belastingen. Via deze scheurtjes komt vocht zeer snel op capillaire wijze in de molenromp en verdwijnt zeer langzaam door verdamping weer naar buiten. Ook aan deze extra voorwaarde wordt zelden voldaan.

Figuur 2 - Verhinderde verdamping naar buiten (hydrofobering). Monsters genomen direct na een vochtige periode.

windstoten, de hydrofobeerlaag 'doorslaan'.

We kunnen dit begrijpen door de hydrofobering te beschouwen als een 'plastic regenjas' over het metselwerk. Maar dan een gescheurde, met met name minuscule horizontale scheurtjes, de voeghechtvlak haarscheuren.

Het vocht schiet er bij regen via de haarscheurtjes onder, verspreidt zich capillair en kan er bij zon maar moeilijk meer uitdampen.

Met de metafoor van de plastic regenjas is ook duidelijk te maken dat bij de de conische molenrompen een waterfilm wordt opgebouwd die dikker wordt in de lagere zones van het muurwerk.

In combinatie met winddruk zorgt dit voor en flink hogere vochtbelasting dan bij een onbehandelde muur. Dus op o.a. de voeghechtvlak-haarscheuren, op de dwarscheuren en op de muuropeningen.

Er is nog een aspect te noemen

Hydrofoberen werd vaak toegepast als herstelbehandeling na gevelreiniging. Om de beschermende werking van de verdwenen of beschadigde verweringslaag te 'repareren'.

Er werd met de hogedrukspuit veel water in de muur gebracht en de muur werd met een sterk verhoogd vochtgehalte door de hydrofobering meteen afgesloten. Dit is dus helemaal strijdig met het uitgangspunt dat de te hydrofoberen muur geen vocht mag bevatten. Droging wordt zo bemoeilijkt. Verzadiging bij vochtindringing in haarscheu-

ren vindt dan eerder plaats waarna de muur gaat doorslaan. Zo ontstaat a.h.w. een kettingreactie van nieuwe problemen.

Wanneer men een verkeerd gekozen werkwijze en of mortelreceptuur bij een voegwerk herstelbeurt, waarna is gehydrofobeerd (hetgeen lange tijd een standaard aanpak was) door opnieuw hervoegen wil verbeteren, ontstaat ook weer een probleem.

Sommige voegers klagen namelijk over slechte hechting van herstelvoegwerk op een gehydrofobeerde muur.

In de SBR-publicatie 'Hydrofoberen van gevels' wordt door middel van een niet praktijkgerelateerde proef aangetoond dat dit wel zou meevallen. De bouwchemie en de SBR CUR-publicatie 'De kwaliteit van voegen in metselwerk' bevelen in een dergelijke situatie aan de toevoeging van enig 'hechtmiddel' of 'hechtemulsie' aan het mortelwater. De hechting wordt verbeterd. Daar tegenover wordt gewaarschuwd voor het gevaar van 'plakken' van de mortel. Ook zou 'hechtemulsie' de mortel 'dichter' maken. Terwijl aangetoond is dat voor een gezonde vochtthuishouding de mortel juist poreus moet zijn.

In het vervolgtraject zal dan ook worden nagegaan welke preparaten op welke manier toegepast bereiken dat de hechting van herstelvoegwerk op gehydrofobeerd muurwerk wordt verbeterd zonder schadelijke bijwerkingen.

Ook zal een vergelijking worden gemaakt met een voeg zonder toevoegingen.

Samenvattend

Het hydrofoberen heeft belangrijke negatieve neveneffecten: doordat de molenrompen vochtiger blijven worden deze vorstgevoeliger; bovendien worden houten balkkoppen, opgelegd in het metselwerk, gemakkelijker aangetast.

De praktijk van het hydrofoberen heeft een zware hypotheek gelegd op een gezonde vochtthuishouding in molens. Het zal 10-tallen jaren duren voor de effecten van hydrofoberen door reparatiewerkzaamheden als inboeten en hervoegen dusdanig zijn verminderd dat er weer van een genormaliseerde toestand sprake is (overigens, de hechting tussen steen en mortel wordt zwaar belemmerd door het hydrofobeermiddel). Bij de toepassing van hydrofobeermiddelen is ernstig gezondigd tegen het principe dat een maatregel, getroffen bij restaureren, teruggedraaid moet kunnen worden indien de inzichten in de loop der jaren wijzigen.

CONCLUSIE

Hydrofoberen ter bestrijding van vochtproblemen bij molens is ten sterkste af te raden.

**samenstellers van het door TUDelft, faculteit CITG uitgevoerde onderzoek 'Vochtproblematiek stenen molens - 1° Fase'*

informatie:

www.citg.tudelft.nl / bouwtechniek en bouwproces / gebouwen en bouwtechniek / publicaties / water permeance problems in single wythe masonry
email: c.groot@citg.tudelft.nl

ONDER BIJKANS ALLE OMSTANDIGHEDEN: ... MALEN!

Boek 1

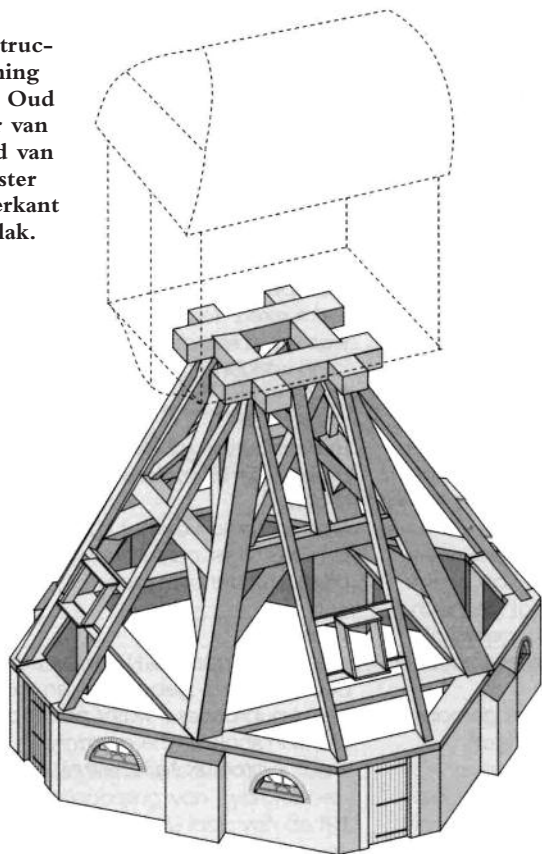
Eigen aan de maand mei, vertoont de Nationale Molendag geregeld stralend voorjaarsweer, met een rustig windje van zo'n 3 à 4 beaufort. Een 'molendagwindje', noemden sommige beroepsmolenaars dat weertype, je had geen omkijken naar de molen en je kon tussen twee zakken door allerlei ander werk doen. Het is hier al vaker genoemd: de enorme variatie aan werkomstandigheden op een korenmolen, waaraan vooral het weer schuldig was. Naast de aangename molendagwindjes in het voorjaar, kon je in het winterhalfjaar geconfronteerd worden met ijzel, zo ongeveer het andere uiterste. ...én van mijn patrooms maakte in zijn jonge jaren eens mee dat het 's nachts flink geijzeld had. Omdat er in de vroege morgen nauwelijks wind stond moesten de zeilen ervoor. Maar die zaten geklampt en waren één worst ijs! Blijkbaar waren ze de avond ervoor, nat weggetrokken, maar hoe pakte hij dat nu aan? Zou hij proberen de zeilen open te trekken dan zouden ze waarschijnlijk scheuren en breken. Bij verschillende burens ging hij om een strijkijzer, pookte in huis de kachel flink op, liet de strijkijzers goed heet worden om, als het ware, het ijs uit de zeilen te gaan strijken. Na een minuut of tien zal zo'n strijkbout zijn warmte wel aan het ijs verloren zijn en kon mijn patroon weer naar beneden, het huis in, de koude bout erop en een hete van de kachel pakken. Dat ging zo echt een paar uur door! Pandsel maakte het tegenovergestelde eens mee. Aan het einde van een overigens droge dag kwam er een koufrontje met wat regen over: ijzel dus. Er stond een mooie zuidoosten wind, er lagen vier volle zeilen voor en er was veel te malen die dag. Maar toen het tijd werd voor de warme prak, moesten we toch wel de stelling op. Bij de staart kon je nog wel staande blijven, maar bij de roed lag zo'n 3 cm ijzel op stelling, en dat laagje decoreerde ook het hele gevucht: een plaatje! Zo kon het echter niet blijven! Slaand met bezem en lange roedhaak kwamen flinke platen ijs naar beneden zeilen, het ijs hechte niet op het droge zeil. Maar een heus probleem was: hoe kregen we de zeilen geklampt? Op de spiegelgladde ijsvloer van de stelling, kon je je niet schrap zetten voor het orollen en klampen. ...én van ons beiden bond zich met een 1½ meter lang touw aan zijn middel aan het stellinghek vast, ter hoogte van de neus van de voorzoom. De collega maakte de slaglijnen en hoektouwen los en trok zo goed en zo kwaad als het ging het zeil aan de linkerhoek en de lijnen mee naar de ander. Diens actieradius was weliswaar beperkt, maar hij kreeg het nagenoeg ijsvrije zeil opgerold en achter de klampen geslingerd. De collega zette het toen vast, en liet het volgende eind voor komen, op precies dezelfde plek, vanzelf! En zo lukte het met veel moeite en geglibber om ze weg te krijgen en was het óp naar de (koude) boerenkoolstamp. (wordt vervolgd)

PANSEL

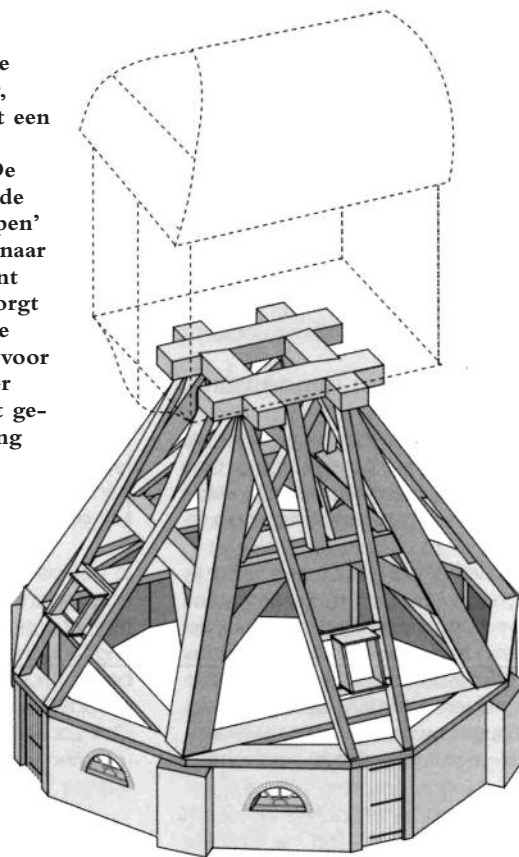
De Oud Strijder

nogmaals voor het voetlicht

Reconstruc-tietekening van De Oud Strijder van de hand van Bas Koster met vierkant grondvlak.

Nogmaals De Oud Strijder, maar nu met een veelhoekig grondvlak. De hoeken met de deuren 'kruipen' als het ware naar het tafelement toe en dat zorgt ervoor dat de ruimtewinst voor een deel weer wordt te niet ge-daan (tekening Bas Koster).

Met het artikel over De Jonge Sophia in het novembernummer van 2001 begon (achteraf bezien) in feite een serie over de wipkorenmolen als grondzeiler. Na De Jonge Sophia volgde de korenmolen van Genderen (januari 2002), de Thorense Molen bij Leuth (mei 2002) en De Oud Strijder in Tienhoven (juli/augustus 2002). Vooral de laatstgenoemde molen heeft veel discussie opgeroepen vanwege zijn bijzondere constructie en de vraagtekens die daarbij kunnen worden gesteld.

Onderstaande bijdragen in deze discussie zijn van de hand van Yolt IJzerman en Paul Groen:

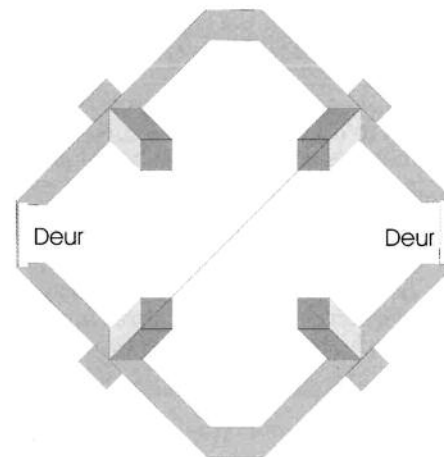
In aanvulling op de discussie tussen Paul Groen en Johan Bakker over de evolutie in de wipmolen wil ik enkele zaken opmerken. Naar mijn gevoel bevat de reactie van Johan Bakker enkele onjuistheden en is de re-constructie van de molen zoals afgedrukt in no. 7-8 door Bas Koster ook niet juist.

1. Om met het laatste te beginnen: als ik de afgedrukte foto's beschouw (de originelen kunnen beter zijn!) heeft de onderbouw van de molen een twaalfkante onderbouw, en geen vierkante onderbouw met

deuren op de hoeken, zoals aangegeven door Koster. De deuren vormen steeds één 'veld'.

2. De kruisplaten met als door Bakker ge-suggereerde functie die van 'drager van de koker'. De suggestie vind ik vreemd. Dat de kruisplaten daar niet voor dienen en dat

Schematisch bovenaanzicht van de ba-sis van De Oud Strijder. In geval van de aanwezigheid van kruisplaten zou-den de torenstijlen overhoeks erop heb-ben gestaan. Dit lijkt een uit te sluiten constructie. (tekening Bas Koster).

ze dat ook niet kunnen zou toch duidelijk moeten zijn. Kruisplaten hebben die functie nooit, ook niet in standerdmolens! Dé functie van kruisplaten is natuurlijk het dragen van de steekbanden c.q. de hoekstijlen. Dat is zo bij de standerdmolen, dat k-n ook zo zijn bij wipkorenmolens (bij watermolens kan dat per definitie niet, vanwege het drijfwerk). In die zin zit er een principieel verschil tussen de wippolder- en korenmolen. Op zich is het voor de hand liggend dat je bij een mogelijke stap van stander- naar wippoldermolen overstapt naar een ondertafelement, want er moet toch iets zijn dat de hoekstijlen bijeen houdt. De functie van de kruisplaten in het overeind houden van de stander in de standerdmolen wordt bij wipmolens natuurlijk overgenomen door de kokerbalken.

3. Waarom geen ondertafelement en wél kruisplaten in Tienhoven? Die vraag laat zich, bij een constructie als in de schets van Paul Groen, makkelijk beantwoorden. Immers: kruisplaten zitten in de weg in geval het gedeelte onder de ondertoren min of meer twaalfkant is. De steenzolder zou dan opzij worden doorsneden met balken, niet echt handig. Dan zijn twee kruisbalken minder bezwaarlijk.

4. Johan Bakker merkt op dat het schijnbare verschil in hoogte tussen de twee kruisplaten groter en dus op de foto zichtbaar zou moeten zijn als er inderdaad kruisplaten waren. Die redenering houdt geen stand als je ervan uit gaat dat de kruisplaten ook heel goed halfhouts over elkaar gekeept konden liggen. Een dergelijke

constructie is in standerdmolens in midden Europa heel gewoon.

Yolt IJzerman

Paul Groen reageert eveneens op de discussie in *Molenwereld* 2002-10 en somt een aantal argumenten op die pleiten voor een Oud Strijder met kruisplaten:

Voordelen kruisplaten

A. Bij een vierkant is de diagonaal 2 keer langer dan een zijde. Dus bij de bouw van een ondertoren met kruisplaten heeft men 2 keer 2 is ca 2,8 keer de lengte van een zijde nodig. Bij de bouw van een ondertoren met een ondertafelement heeft men (logisch) 4 keer de lengte van een zijde nodig. Verschil: 1,2 ofwel 30% hout.

B. De houtbesparing wordt nog groter als meegenomen wordt dat met kruisplaten zwaar balkhout voor het dragen van de koningspil en de molenstenen uitgespaard wordt.

C. De constructie met kruisplaten is sterker. Een ondertoren met een ondertafelement heeft nogal eens de neiging om uit te zakken als er ruimte in de verbindingen tussen de tafelementstukken onderling ontstaat. Met kruisplaten heb je daar vrijwel geen last van. Overigens is het geringe hoogteverschil te verklaren doordat de kruisplaten iets in elkaar gekeept zitten. Paltrokmolens hebben dat ook. Het voordeel in Tienhoven is dat de 15 cm hoge kinderbalkjes beter passen (drie lagen stenen).

Chronologie

Chronologisch in tijd klopt het verhaal inderdaad niet. Maar zou het niet zo kunnen zijn dat de kokermolen al bestond voordat men in Holland met dat type polders ging bemalen? Hoe verklaar je anders de inheemse kokermolens te Ooy-Ubbergen en Walbeck (D), of zelfs de Franse kokermolens? Waarom lijken de Friese spinnekoppen totaal niet op de wipmolens? Invloeden vanuit Holland zijn in alle gevallen niet waarneembaar. Een andere reden die voor deze theorie pleit is dat men bij de introductie van de wippoldermolen nogal erg veel tegelijkertijd heeft moeten uitvinden: scheprad, waterlopen, onderwiel met wielbak, koker, ondertorenconstructie etc. Op de tekentafel is dat nog wel te doen; maar geheel empirisch zonder voorbeeld in één keer een werkende wippoldermolen

Door het geringe verschil in schaduwwerking aan de kant van de molenstenen lijkt deze muur vrijwel recht, terwijl de muur links van de deur wel een knik bij de steunbeer schijnt te tonen. Anders was waarschijnlijk toch wel een deel van de muur achter de steunbeer te zien.

De schaduw van het overhangend riet is rechts van de steunbeer veel breder dan links. Uitgezakt riet of een hoek in de muur.

velijk kruien wel vrij langs de muur kunnen gaan. De afgeschuinde hoeken met de deuren vergemakkelijken dit wel, maar dit hoeft niet per se voldoende te zijn. In dat geval zou men dus inderdaad de deuren meer naar binnen moeten plaatsen, waardoor inderdaad de indruk ontstaat van een achtkante onderbouw. Dat hoeft nog geen regelmatige achthoek op te leveren zoals bij de achtkante molen: iedere centimeter achteruit levert ruimteverlies op. Bovendien schiepen de foto's alleen maar twijfels. Op sommige foto's zag je aan de ene kant nauwelijks verschil in schaduwwerking, hetgeen wees op een vrijwel rechte lijn (argument voor vierkant) de andere veel meer (argument voor achtkant). Daarnaast waren er nog wat 'stoorzenders' als een uitgezakt rietdek. We lieten de zaak in het midden en kozen voor vierkant, te meer daar dit voor het constructief-technische verhaal niets uitmaakte. De heer IJzerman wil zelfs naar een twaalfkant toe door ook de deuren als aparte velden te tellen. Dat lijkt mij een vrij academische kwestie. Echte velden zijn de deuren zeker niet, want ze staan als het ware tussen de muren 'gepoot' (zie foto's *Molenwereld* 2003-1-21).

Natuurlijk is het mij bekend dat de kruisplaten in de standerdmolen de standaard niet direct dragen. Indirect doen ze het wel degelijk via de steekbanden. Zo bezien vormen de kruisplaten de eigenlijke dragers van de standerdmolen. Je kunt de kruispla-

bouwen? Schier onmogelijk. Aanpassen van een bestaand molentype voor de polderbemaling lijkt me dus meer voor de hand liggen. Bij een wippoldermolen kunnen geen kruisplaten toegepast worden omdat deze voor het onderwiel in de weg zitten. Bij een wipkorenmolen hoeft dit niet het probleem te zijn. Vandaar dat deze constructie in Tienhoven kon blijven bestaan.

Paul Groen

NASCHRIFT

Het is wel erg jammer, dat De Oud Strijder niet meer bestaat. Het zou heel wat discussie overbodig maken. Het aantal afbeeldingen van de molen is ook niet meer dan een handvol. Bovendien zijn het juist die foto's die de vragen oproepen, met name de sloopfoto's. Daarnaast zijn helaas ook de overige gegevens summier, zodat het toch vooral op het breinwerk aankomt. Niet alleen Bas Koster en ik hebben ons het hoofd over deze molen gebroken, blijkbaar sommige lezers ook. Op die manier scherp je elkaar op, om die uitdrukking te gebrui-

ken. Juist dankzij die discussie is er toch meer helderheid ontstaan over dit type korenmolen, al blijven er vragen bestaan en zeker over De Oud Strijder, het buitenbeentje onder de buitenbeentjes.

De heer IJzerman somt een aantal zaken op, zoals het aantal velden van de gemetselde onderbouw. Dat is een kwestie van tellen. Maar hoe tel je. Bas Koster en ik hebben hier heel wat over gediscussieerd. Omdat wij in De Oud Strijder, na heel wat discussie, een naar vier hoeken uitgebouwde wipmolen zagen kozen wij voor een vierkante grondvorm. Die zou immers maximale ruimtewinst opleveren, de wens daarnaar was voor ons de verklaring voor de veronderstelde verbouwing. Paul Groen (*Molenwereld* 2002-10-281, 282) wees op de mogelijkheid van een niet vierkante onderbouw, maar een achtkante. Koster en ik sloten dat niet helemaal uit, maar achtten de kans in de praktijk vrij gering, omdat dit het voordeel van de veronderstelde verbouwing, ruimtewinst, voor een groot deel ongedaan zou maken. Nu kan het natuurlijk zo zijn, een zuiver vierkant voor de uitgebouwde molen onmogelijk is. De wieken en de staart moeten bij het malen, respectie-

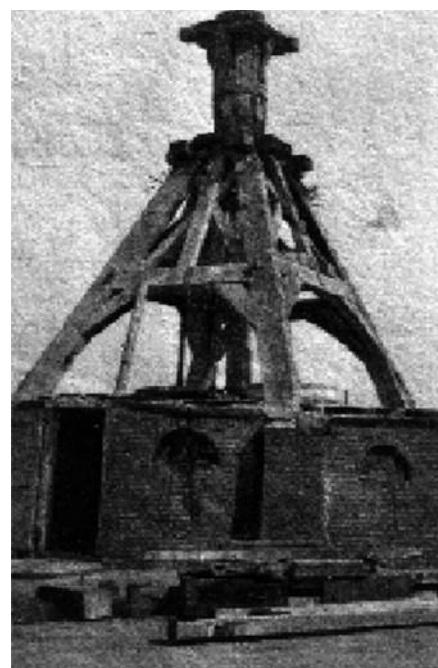

Foto van de sloop van De Oud Strijder: de torenstijlen zouden overhoeks op eventuele kruisplaten staan (foto coll. M.K.C. Dolman).

ten in een standerdmolen niet missen, in een wipmolen wel en ze zijn daarmee overbodig. Juist dat heb ik met die opmerking willen aangeven.

De veronderstelling dat De Oud Strijder kruisplaten zou hebben gehad is heel simpel te ontzenuwen aan de hand van de sloopfoto's. Bij een standerdmolen liggen de steekbanden in hetzelfde vlak al de kruisplaten. Het ligt ook het meest voor de hand in verband met de te maken houtverbindingen. Als De Oud Strijder kruisplaten zou hebben gehad dan had dit waarschijnlijk ook voor de torenstijlen gegolden. Het is vrijwel uitgesloten dat een molenmaker het in zijn hersens zou halen om de torenstijlen overhoeks op de kruisplaten te zetten. Afgaande op de sloopfoto zou dat dan toch gedaan moeten zijn.

Dan is er nog iets. De steekbanden (bij De Oud Strijder zouden dit dan de torenstijlen moeten zijn) zijn met een tand gekeept in de kruisplaten. Zo moeten de kruisplaten de zijwaartse druk van de molen opvangen. Om die reden lopen de kruisplaten nog een eind achter de steekbanden door om afschuiven te voorkomen. Op de foto's van De Oud Strijder blijkt hier niets van. Het rotten van de uiteinden van de kruisplaten kan een molen noodlottig worden, zoals de Vinkemolen in het Oostvlaamse Oostzele die daardoor op 27 november 1983 omwaaide. Het niet uitsteken van de veronderstelde kruisplaten bij De Oud Strijder maakt de aanwezigheid ervan onwaarschijnlijk.

Inderdaad zijn er elders in Europa standerdmolens met halfhouts gekeekte kruisplaten. Alleen is die constructie bij de standerdmolen hier te lande bij mijn beste we-

ten volslagen onbekend en daarmee ook onwaarschijnlijk.

De door Paul Groen veronderstelde houtbesparing is maar betrekkelijk, want ondanks de aanwezigheid van kruisplaten zouden toch ook muurplaten aanwezig moeten zijn.

De door Groen opgeworpen vragen over wipmolenvarianten en chronologie onderstrepen nog eens hoe weinig we weten van de vroege geschiedenis van windmolens. Uit de betogen van Jan den Besten in de voorgaande nummers van de *Molenwereld* blijkt zonneklaar, dat de wipmolen omstreeks 1550 als type al volledig uitgekristalliseerd is, hetgeen nog eens wordt onderstreept door de consistentie in terminologie. Er is inderdaad een groot constructief verschil tussen de westelijke en oostelijke wipmolens. In *Molenwereld* 2002-5-146 poneerde ik voorzichtig de stelling van wat ik

noemde de Nederlandse wipmolen die technisch veel beter aansluit bij de Friese spinnenkoppen dan de Hollandse wipmolen. Helaas ontbreekt het materiaal om ook dit naar behoren te onderbouwen. Het blijft dus bij een veronderstelling. Zo zijn er nog vragen genoeg. Over bijvoorbeeld de Noord-Hollandse wipkorenmolens, waarvan die van Abbekerk en Petten zijn genoemd. Voor Zeeland

De wipkorenmolen van Noordwelle op Schouwen, die omstreeks 1725 gebouwd zou zijn en in 1924 wegens bouwvalligheid werd gesloopt. Een zetel lijkt te ontbreken en dat brengt hem bij de familie molens als de Thorrense Molen en de molen van Herwen en Aerdt aan de andere kant van Nederland. Een ding is buiten kijf: de ondertoren is zuiver achtkant. Muurankers geven de plaats van de zolder aan.

zou men dezelfde vragen kunnen stellen voor de molen van Noordwelle. Het lijkt wel alsof deze molen geen zetel heeft en dat zou hem een plaats geven bij de Nederlandse variant. Geschiedenis is een discussie zonder eind, molengeschiedenis blijktbaar ook. **js.**

Houtcompagnie BV

ALMENUM

Houthandel

Zagerij

Import

Voor molenrestauraties

EIKEN- EN BILINGA STAMMEN IN VOORRAAD

In te zagen volgens bestek en tekening

Verder:

Iepen • Bolletrie • Steenbeuk • Douglas
Larix • Azobé • Noord Noors Grenen

Kanaalweg 108 • 8861 KJ Harlingen • Tel. 0517 - 41 33 77 • Fax 0517 - 41 48 73 • www.houtcompagnie.nl

Witte molens: meer dan een traditie

De materie van de vochtbestrijding in stenen molens (zie *Molenwereld* 2003-1-29, 30) boeit mij buitengewoon, omdat de molen "Nooitgedacht" te Cadzand, waarop ik molenaar ben, ook aan deze ziekte lijdt, en ik al jarenlang het goed bedoelde geknutsel om molens droog te krijgen, met stijgende ergernis volg.

Alle maatregelen ten spijt is men er nog steeds niet in geslaagd het doorslaand vocht de baas te worden; optrekkend vocht daarentegen is met de tegenwoordig ten dienste staande middelen afdoende te verhelpen.

De oplossingen zijn in feite zo eenvoudig als men kijkt, hoe men dit in het verleden te lijf ging, en dan pak ik maar alleen de Zeeuwse molens: die hebben de naam veelal wit te zijn als zou dit streekeigen zijn.

Witten

Nee, deze molens zijn wit omdat kalk nou eenmaal niet zwart is, met andere woorden: de kalk werd gebruikt om de rompen waterdicht te krijgen en niet voor het mooi! De manier van behandelen is in het vergeetboek geraakt; de kalk werd, met bijmenging van bijvoorbeeld gips, minstens elk jaar¹⁾ op de romp aangebracht met als resultaat, dat de door de krachten van het molenmechanisme ontstane (haar)-scheuren gedicht werden; men voorkwam hierdoor tevens het in de fundering trekken

De molen van IJzendijke: boven de balie gewit, eronder schoon metselwerk.

van het aflopende regenwater: de laag kalk nam het water op.

De enige molen in Zeeland, waar dit nog zo plaats vindt is in Biggekerke, en - ga maar kijken - de molen is van binnen droog!. Ja maar, zullen er opmerkelijke lieden zeggen: die wordt nog dagelijks gebruikt, maar mijns inziens kwam het euvel vroeger desondanks toch ook veelvuldig voor, getuige de vele witte en zelfs zwarte molens.

Deze methode is nogal arbeidsintensief, maar er zijn goede alternatieven, en dan spreek ik uit ervaring.

De stellingmolen te IJzendijke, waar ik ook molenaar ben, was tot twaalf jaar geleden zo lek als een mandje. De molen was gepleisterd en gewit, en zag er van binnen uit als een groene oase. Als oplossing werd gekozen voor een ademende elastische verf (coating). Het resultaat was verbluffend: de molen droogde zienderogen op en is tot nu toe volkomen droog. Vorig jaar werd, louter uit esthetische oogpunt, de romp opnieuw geschilderd, maar nodig was het eigenlijk niet.

Zoals verwacht, verplaatste het probleem zich naar onder de stelling, waar het metselwerk niet behandeld was. Daar is circa vijf jaar geleden op stellinghoogte tegen de romp een zinken goot ter breedte van 25 cm. met een aantal uitlopen tot de buitenkant stelling aangebracht, en zo werd ook dit probleem opgelost.

Na twaalf jaar ervaring durf ik gerust stellen, dat deze aanpak succesvol is, in tegenstelling tot de nog steeds toegepaste geldverslindende methode van voegwerkherstel, waarbij geweld wordt gedaan aan de karakteristieke smalle voegen. (is dus aantasting van het monument!)

Bergmolens

Bij bergmolens speelt nog een extra factor mee, nl. het regenwater dat vooral bij geschilderde rompen naar beneden loopt, wordt door het onderliggende, ondergrondse en dus niet behandelde metselwerk, grotendeels opgezogen, en verdampst daardoor zeer slecht: de veel toegepaste grindkoffers of drainages werken hier dus weinig of niet!

Analoog aan stellingmolens moet dus hier ook een waterdichte kraag aangebracht worden, en wel over bijna de volle breedte en op ca. 0.50 m diepte onder de bovenkant van de molenberg: dit kan b.v. met een EPDM membraam (in combinatie met drainage) dat ook op platte daken toegepast wordt. Het aflopende regenwater van de romp en hetgeen op de berg valt, wordt dan naar de buitenzijde afgevoerd, waardoor tevens de inritten, die negen van

De molen van Cadzand hield de eerste decennia na de bouw in 1898 schoon metselwerk. In 1947 (?) werd de romp gewit. In 1974 brandde de molen uit. Na herstel weer schoon metselwerk.

de tien keer van de romp afgescheurd zijn, eveneens droog blijven. Als completering moet er dan nog wel een ringdrainage aan de voet van de berg gelegd worden. Ik ben er van overtuigd, dat dit een duurzame methode zal zijn, en wil dit dan ook op Cadzand toepassen, mits natuurlijk de Rijksdienst hiermee akkoord is; men zou dit dan als een proefproject kunnen beschouwen, want ik heb begrepen dat er geen bergmolens in het onderzoek betrokken zijn.

noot:

1) Volgens overlevering werd de korenmolen van Dirksland ieder jaar op Hemelvaartsdag voor kerktijd gewit met behulp van de buurtbewoners. Bij de restauratie van 1977 verloor deze molen zijn witte jas definitief (js).

De witte molen van Biggekerke. Er zijn heel weinig molens in Nederland waar traditie en ambacht zo in ere worden gehouden (foto G.H. Varwijk sr).

Goed Zeeuws, goed wit

Piet Jan Landegent, de eigenaar van de bekende korenmol De Graanhalm reageert ook op 'De stenenmolenziekte' in het januarinummer.

Leuk verhaal over het onderzoek naar droge molens. Ik mis hier echter wel de (Zeeuwse) witgekalkte molens.

Molen De Graanhalm in Burgh-Haamstede staat op een lichte verhoging: tijdens de ramp van '53 heeft de molen hoegenaamd niet in het water gestaan. Door het staan op die kleine verhoging heeft de molen ook minder last van optrekkend vocht. Verder is onze molen bijzonder goed uitwaterend gemetseld maar dat zou volgens het onderzoek niet van invloed zijn (???)

De Graanhalm was altijd erg droog. Na een restauratie omstreeks werd de molen 1978 kletsnat. De kalklaag moest eraf gestraald worden waarmee ook de natuurlijke verharding van de buitenkant van de steen verdween. De steen werd als het ware poreus gestraald. En vervolgens moest er een synthetisch verf op. Daarop stond 10 jaar garantie....

Al een paar jaar na de restauratie van '78 is de molen gaan lekken op de westkant. Tijdens de winter van '84?? (de eerste van de twee elfstedentochten achter elkaar) is het na een natte periode gelijk hard gaan vriezen. Bij onze molen die na was het na-

De Graanhalm in Haamstede (foto Jeroen van Dijke)

tuurlijk prijs. Zomers vielen de eerste stukken steen uit de muur!

Na een paar jaar moest er weer gerestoureerd worden, onder andere de muur natuurlijk. Voor de tweede keer zou men nu

de muren stralen. Ja, het moest eigenlijk met kersenspitten gebeuren om de verharde laag van de stenen te sparen. Dat was natuurlijk onzin: deze was immers in '78 al kapot gespoten.

Ik wilde zelf dat de molen schoon werd gespoten. Vervolgens hebben we een dunne cementpap laag op de muur aangebracht een soort tussenin van schoonmetselwerk en een pleisterlaag. We hebben dit gedaan om sneller een soort oude 'kalklaag' terug te krijgen. Want door het jaren lang kalken van voor de restauratie was de molen min of meer gepleisterd en dat is naar mijn idee een zeer belangrijk punt: het water loopt sneller van de muur af. Vanaf die tijd zijn we de molen ook weer gaan kalken want dat is een ander belangrijk gegeven. De molen die werkt beweegt, trilt.... dus komen er kleine scheurtjes in de molen en daar trekt het vocht en je hebt de boel weer gaan. Wordt de molen nu ieder jaar witgekalkt dan worden die scheurtjes allemaal weer mooi dicht gemaakt. En als je het werk goed hebt voorbereid en je begint 's morgens bijtijds op een mooie dag in mei/juni dan heb je 's avonds een plaatje van een molen. Heren onderzoekers.... het is misschien zinvol om de Zeeuwse molens bij het onderzoek te betrekken. Aan de andere kant houdt het simpel, logisch nadenken en vooral..... hoe deden ze het vroeger want toen waren ze zo stom nog niet.

Piet Jan Landegent

Voorzetramen

Midden-Limburg is rijk aan stenen rompen. Hoewel ik zelf met De Grauwe Beer in Beesel en de Sint Anthoniusmolen in Kessel draai heeft mij deze problematiek nooit zo aangegrepen. (Hoewel in Beesel ook vocht problemen zijn, maar dan van andere aard... Zie elders in dit nummer).

De molen van Maasbracht was in 1975 nog een kale romp.

Zo af en toe ga ik eens bij andere mulders op bezoek of assisteer hen een morgen of middag. Zo ook op de Sint Joseph op Kreijel (Ospel). Deze molen heeft veel last van vocht. Het groen staat aan de binnenkant op de muren. De molenaar, Rooijackers, heeft nu voorzetramen gemaakt voorzien van glazen schotjes die afwaterend in het voorzetraam zijn gemonteerd. Zo kunnen de ramen open blijven zonder dat het inrengent.

Zo heeft de enen molen er meer last van als de andere. De molen van Nijs in Stramproy is vrij droog. De molen is ook altijd veel door de mulders Nijs in bedrijf gebleven. Maar waar je ook komt overal is luchten de remedie.

Maasbracht

Nu schrijf ik natuurlijk niets nieuws, maar wat ik laatst hoorde is volgens mij niet zo bekend. Het betreft de in de jaren '90 gerestaureerde moleromp van Maasbracht. Hier hebben vrijwilligers de hele romp met de kitspuit behandeld. Niet de voegen maar UIT-

SLUITEND de SCHEURTJES en BARSTJES in de stenen. Stenen vertonen immers wel eens barstjes en scheurtjes, ontstaan bij het bakken. Die zijn hier met silicone dicht gemaakt. Er is helemaal niets van te zien en het resultaat een droge molen! Of dit verbluffende resultaat ook op andere molens toe te passen is? Ik kan het niet beoordelen maar ik vond het wel opmerkelijk dat deze molen zo 'eenvoudig' droog is gekregen.

Marc Crins

Marc Crins Molenzeilen

- ☞ Nieuwe molenzeilen
- ☞ Reparatie oude zeilen
- ☞ Bilkussens (in zeildoek)
- ☞ Lui-matten

Vraag vrijblijvend een offerte aan!
Paardebloemstraat 28 -- 5953 GV Reuver
tel: +31 (0)77-474 8033 - fax: +31 (0)77-474 8034 - gsm: +31 (0)6-20949805
Internet: www.molenzeylen.com

Non streektgeschapen in ere!!

Stormschade watermolen Hoogwoud

In het decembernummer van Molenwereld werd gemeld dat bij de storm van 27 oktober van poldermolen De Vier Winden een stuk van ongeveer 6 meter van een van de enden was afgebroken. Dit is gelukkig niet het geval; het is een verhaal dat hardnekkig een eigen leven is gaan leiden. Wat wél is gebeurd, en tevens de reden van het misverstand, is dat er enige meters voorzoom en windbord zijn weggeblazen, merkwaardigerwijs van het onderstaande end! De oude potroeden van bijna 100 jaar oud hebben het gehouden. Maar op korte termijn zullen ze vervangen worden. De nieuwe roeden zijn al besteld door molenmaker Poland te Broek op Langedijk. Het gevlucht zal weer oudhollands uitgevoerd worden, waardoor de molen zijn eigen karakter behoudt temidden tussen de vele fokkenmolens in de nabije omgeving. Deze omgeving rond de polder Berkmeer is nog steeds een schitterend molengebied waarbij opvalt dat bij een flink aantal aaneengesloten polders een poldermolen bewaard is gebleven.

We hebben het hier dan over de Berkmeer, Lage Hoek, Kaagpolder, Westerveer, Obdam, Veenhuizen, Weel en Braken, Hensbroek en Wogmeer.

Het is te hopen dat in de nabije toekomst het weer eens mogelijk is dat alle vijf molens rond de Berkmeer tegelijk draaiend te zien zijn. Dit was het laatst het geval, voor zover schrijver dezes zich kan herinneren, op een van de eerste nationale molendagen begin jaren zeventig. Momenteel is in feite alleen de Veenhuizermolen met molenaar/bewoner Herman Mulder regelmatig in bedrijf te zien. Maar er is verandering op til: De Vier Winden van polder De Lage Hoek zal na het aanbrengen van het nieuwe gevlucht weer kunnen draaien. En de bedoeling is dat op de Obdammermolen dit jaar een gediplomeerd vrijwillig molenaar komt te wonen. Zo langzamerhand zal er weer meer molenactiviteit in dit prachtige gebied rond de Berkmeer terugkomen, hopelijk resulterend in dat ultieme historische moment van begin jaren zeventig!

C. Rood.

De molen De Vier Winden van de polder de Lagehoek onder Hoogwoud en Opmeer werd in 1934 verdekkerd. In 1961 werd deze modernisering weer ongedaan gemaakt.

Het molentje van Groenendaal een folly?

Vrijwillige molenaar Harry van Hoorn uit Spaarndam komt met een interessante hypothese over de molen in Park groenendaal in Heemstede:

Een verklaring voor het raadsel van de twee stellingen aan het molentje van Groenendaal te Heemstede is wellicht te vinden in de opvattingen over tuinarchitectuur in de bouwtijd. Het oorspronkelijke molentje is gebouwd in 1780. Dit was in de tijd dat John Hope eigenaar was van het landgoed Groenendaal.

Hij zorgde voor aanleg van een park met typisch Engelse kenmerken. Er werden (voor Nederlandse begrippen) vreemde landschapselementen aangebracht met een uiterlijk alsof deze er al jaren stonden (ruïne's, tempeltjes e.d.). Deze bouwsels worden 'follies' genoemd. Ik denk dat het molentje zo'n folly (letterlijk: 'dwaasheid') is. Gezien de beperkte omvang van het achtkant is het nauwelijks mogelijk twee stellingdeuren in een veld te maken: het zou de sterkte van de constructie niet ten goede komen. Door de keuze voor twee stellingen kon dit probleem worden omzeild. Het hou-

Het Groenendaalse molentje omstreeks 1950.

ten tussenvierkant zorgde er voor dat de molen meer hoogte kreeg, alhoewel ik me niet kan voorstellen dat een molen met een relatief kleine vlucht een landschapspark met behoorlijke niveauverschillen adequaat van water zou kunnen voorzien. Het snel groeiende geboomte nam immers al snel alle wind weg. Geen wonder dat John Hope al na een paar jaar koos voor stoombemaling.

Enige jaren terug is de molen maalvaardig gemaakt door vrijwilligers van de Stichting Molens Zuid-Kennemerland. Tijdens deze werkzaamheden zijn geen sporen gevonden van eerdere waterlopen. De aangebrachte vijzel is zowel op wind- als motorcracht aan te drijven. De wateropbrengst tijdens het malen op wind is echter minimaal vanwege het biotoopprobleem.

Op de getekende afbeelding in Molenwereld 2003-1 is het molentje enigszins buiten verhouding weergegeven. Waarschijnlijk was het een 'publiciteitsafbeelding' om te pronken naar derden.

Harry van Hoorn

MOLENSTEEN- MAKERIJ

Voor de beste kunstmaalstenen
als ook blauwe basaltlava maal-
stenen.

Tevens zeer snel en vakkundig
scherpen van uw molenstenen
én maaltechnische adviezen.

Werkplaats: Rijksweg 146
6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024 - 696 36 54
Fax: 024 - 696 36 57

Privé: Hatertseveldweg 103
6531 ZD Nijmegen (NL)
Telefoon: 024 - 378 69 28
GSM 06 53 66 76 86

De Graauwe Beer in Beesel in januari
in het Maaswater (foto Marc Crins).

De

iedere maand
per post thuis
kan op drie manieren:

1. Door het nemen van een abonnement.

Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.

De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Abonnementsprijs: Nederland € 47,50 per jaar (incl. 6% BTW).
Overig Europa € 65,- per jaar (incl. 6% BTW).
Overige landen op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

2. Door u aan te melden als donateur.

Donateurs in Nederland van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50

3. Door een cadeau-abonnement.

U kunt ook een abonnement cadeau doen. U geeft dan via onderstaande bon aan wie u de 'MOLENWERELD' wilt toesturen en met ingang van wanneer. Na ontvangst van het abonnementsbedrag sturen wij u een cadeaubon voor de ontvanger.

Een cadeau-abonnement kan voor een heel of voor een half jaar aangegaan worden. De prijs voor een heel jaar is € 49,-, voor een half jaar € 24,50. Na afloop van de periode wordt het cadeau-abonnement automatisch door ons beëindigd.

BON MOLEN
Wereld

o **JA**¹, ik meld mij aan als abonnee op de 'Molenwereld' m.i.v. 1 januari 2003

o **JA**¹, ik meld mij aan als donateur van de Stichting Molenwereld tegen een donatie van € Ik maak mijn donatie over op Postbank rek. 4506935 of Rabobank rekeningnr. no. 3750.30.867 t.n.v. de Stichting Molenwereld.

Als molenliefhebber/beroepsmolenaar/molenmaker/vrijwillig molenaar² ben ik speciaal geïnteresseerd in:.....

o **JA**¹, ik wil graag een cadeau-abonnement aanvragen voor:

Naam:.....
Adres:.....
Postcode:.....Plaats:.....
Datum van ingang:.....

Handtekening:

Afzender (s.v.p. in drukletters)

Naam:.....
Adres:.....
Postcode:.....Plaats:.....
Tel.:.....Fax:.....E-mail:.....

Deze coupon kan, desgewenst, portvrij ingestuurd worden aan:

Stichting MOLENWERELD Antwoordnummer 12104 NL-2740 WD MOERKAPELLE

¹s.v.p. aankruisen hetgeen door u gewenst wordt. / ²Doorhalen wat niet van toepassing is.

Indien u de bon niet uit de Molenwereld wil knippen, maak dan een kopie en stuur deze in een envelop aan ons op.

